

VILMA ŽALTAUSKAITĖ

Kunigo Juozo Tumo tarnystė XIX a. pabaigos Žemaičių (Telšių) vyskupijoje

Anotacija: Straipsnyje analizuojama Romos katalikų dvasininko Juozo Tumo tarnystės pradžia Žemaičių (Telšių) vyskupijoje. Tyrime siekiama parodyti dvasininką Tumą kaip XIX a. pabaigos institucinės Bažnyčios struktūros dalį. Analizuojami jo studijų metai Žemaičių (Telšių) seminarijoje Kaune (1888–1893), pirmieji dvasininko tarnystės metai (1894–1895). Išskiriama, kuo Tumas ypatingas ar tipiškas dvasininkas XIX a. pabaigos vietinės Bažnyčios struktūroje. Tyrime panaudoti Bažnyčios, pasaulietinės valdžios šaltiniai, egodokumentai. Tyrimu siekiama patikslinti istoriografinės nuostatos, kurios funkcionuoja Tumo biografijos tyrimuose, pateikiamos naujų archyvinių duomenų interpretacijos.

Raktažodžiai: Juozas Tumas, Romos katalikų dvasininkas, Žemaičių (Telšių) vyskupija.

1893 m. lapkričio 28 dieną, pirmąjį Advento sekmadienį, Žemaičių (Telšių)¹ vyskupo sufragano Antano Baranausko rankų uždėjimu ir malda 24 metų diakonas Juozas Tumas gavo kunigo šventimus seminarijos šv. Jurgio bažnyčioje Kaune. Per beveik 40 Romos katalikų dvasininko tarnystės metų Tumas buvo trijų parapijų vikaras (Mintaujoje (Jelgava), Mosėdyje, Kuliuose), keturių – filialistas (Micaičiuose, Vadaktuose/Vadaktėliuose, Sidabrave, Pamituvio Stakiuose), vienos – klebonas (Laižuvoje), vienos – rektorius (Kauno Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo arba Vytauto Didžiojo bažnyčioje)².

- 1 Dvigubas Telšių arba Žemaičių vyskupijos (ir jos institucijų) pavadinimas vartotas jau nuo XIX a. 5-ojo dešimtmečio pradžios, tokia pavadinimo forma fiksuota 1847 m. susitarime tarp Rusijos ir Apaštalių Sosto.
- 2 Kun. Juozapo Tumo tarnybos lapas [po 1920 m.], Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – VUB RS), f. 58, Rš. 681, l. 61; Kulių vikaro Juozo Tumo 1898 m. tarnybos lapas, Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. 696, ap. 2, b. 984, l. 246; Aleksandras Merkėlis, *Juozas Tumas Vaižgantas*, Vilnius: Vaga, 1989, p. 300–303.

Šio straipsnio tikslas – analizuoti Romos katalikų dvasininko Tumo tarnystę Žemaičių (Telšių) vyskupijoje XIX a. pabaigoje atkreipiant dėmesį į socialinį kontekstą, vyskupijos veikimo sąlygas Rusijos imperijoje. Tyrime siekiama parodyti Tumą kaip institucinės Bažnyčios struktūros dalį ir analizuoti jo studijų metus Žemaičių (Telšių) seminarijoje Kaune, pirmuosius dvasininko tarnystės metus. Chronologiškai tai nėra ilgas laiko tarpas, tačiau jis leidžia parodyti dvasininkų luomo asmens socialinės raiškos galimybes, problemas ir kontekstą XIX a. pabaigos Lietuvoje. Tyrėjai yra atkreipę dėmesį, kaip Tumas literatas ir kūrėjas sukūrė Vaižgantą³. Aistė Kučinskienė pastebėjo, kad „dabartinis Vaižganto ‚figūros‘ suvokimas susijęs su jo pozicijomis literatūros lauke ir tolimesne recepcija“⁴. Todėl, manau, galima prielaida, kad Tumo kurti pasakojimai, prisiminimai⁵ apie studijas seminarijoje⁶, ištraukos iš 1895 m. dienoraščio, publikuotos 1913 m. *Viltyje* ir 1922 m.⁷, autobiografija, publikuota 1928 m.⁸, taip pat formavo Tumo – kunigo – suvokimą, kuris tebefunkcionuoja. Todėl šiame tyrime keliamas uždavinys pamatyti dvasininką Tumą ne retrospektyviai ir iš visos jo tarnystės perspektyvos, o tik analizuojant pirmuosius luomo pasirinkimo, tarnystės epizodus, akcentuojant Bažnyčios situaciją XIX a. pabaigos Lietuvoje, lietuvių etnolingvistinio nacionalizmo raiškos kontekstą anuometinėje visuomenėje. Taip pat svarbu išsiaiškinti, kuo Tumas buvo ypatingas ar tipiškas dvasininkas XIX a. pabaigos vietinės Bažnyčios struktūroje. Tyrime panaudoti Bažnyčios, pasaulietinės valdžios šaltiniai, egodokumentai. Tyrimu tikimasi patikslinti istoriografines nuostatas, kurios funkcionuoja Tumo biografijos tyrimuose, pateikti naujų archyvinių duomenų interpretacijas.

3 Straipsnyje nevartojamas Juozo Tumo pseudonimas Vaižgantas, kadangi tyrime akcentuojama Tumo dvasininko karjera.

4 Aistė Kučinskienė, „Kas (su)kūrė Vaižgantą? Autoriaus figūros interpretacijų apžvalga“, *Colloquia*, Nr. 30, 2013, p. 17.

5 Vaižgantas, *Raštai*, t. 6, Kaunas–Vilnius: „Švyturio“ bendrovės leidinys, 1923, p. 102–168.

6 Šia tema pateikiami prisiminimai rašant apie dvasininkus Antaną Kaupą, Kazimierą Jaunių. Žr.: Vaižgantas, *Raštai*, t. 14, Kaunas: Zavišos ir Steponavičiaus spaustuvė, 1929, p. 130–185 [straipsnis apie Kaupą publikuotas 1913 m. *Rygos garse* Nr. 133–142 – VŽ]. Apie klierikų veikimą seminarijoje žr.: Juozas Tumas, *Lietuvių draudžiamojo laiko literatūros paskaitos*, „Apžvalga“ ir apžvalgininkai, Kaunas: „Raidės“ spaustuvė, 1925, p. 3–53.

7 Vaižgantas, *Raštai*, t. 4, Kaunas–Vilnius: „Švyturio“ bendrovės leidinys, 1922, p. 131–143.

8 Vaižgantas, *Raštai*, t. 14, Kaunas: Zavišos ir Steponavičiaus spaustuvė, 1929, p. 265–271.

Istoriografija

Istoriografija apie Tumo kultūrinę veiklą, kūrybą yra gausi, o Tumo–dvasininko tema tyrimuose egzistuoja kaip jo biografijos dalis, kurios neįmanoma nepaminėti, tačiau anuose tyrimuose koncentruojamasi į Tumą, o ne dvasininkų luomo, Katalikų Bažnyčios situaciją XIX a. pabaigos Lietuvoje. Aleksandras Merkelis, 1934 m. parengęs monografiją *Juozas Tumas Vaižgantas*, nurodė, kad „šioje monografijoje tautiškumą aš dedu jo ideologinio veikimo pagrindan“⁹, ir tautiškumo/lietuviškumo dėmuo šiame tyrime dominavo. Tyrime skirta dėmesio Tumo atėjimui į dvasininkų luomą, remiantis Vincu Mykoliaičiu-Putinu konstatuota, kaip varžančiai seminarija veikė kūrybinę iniciatyvą¹⁰ (neužsimenant, kad seminarijoje ir nebuvo keliami tokie ugdymo tikslai). Jau retrospektyviu žvilgsniu įvertinama, kad „[v]isą laiką pasilikdamas dorovinėj savo profesijos aukštumoj, jis taip pat tebeprisilieka jautrus ir kūrybos impulsams ir bendrai žmoniškumo apraiškoms“¹¹. Tarytum pirmoji laikysena eliminuotų kitą. Aldona Vaitiekūnienė radikaliau konstatavo, kad „[k]unigų luomo varžtus jis juto visą gyvenimą. [...] Jam nepakako ir kunigo profesinės veiklos, nepriimtinas buvo kunigijai įprastas gyvenimo būdas. Tai Tumas pajuto jau pirmaisiais darbo metais“¹². Čia tyrėja rėmėsi Tumo ištarmėmis, o pati neanalizavo (galbūt dėl objektyvių aplinkybių) nei „kunigo profesinės veiklos“, nei „įprast[o] gyvenimo būdo“. Diskutuojant su tokiomis istoriografinėmis pozicijomis, kurios supriešina luomą ir socialinę asmens laikyseną, pasakyčiau, kad, neginčijant Tumo reikšmės lietuvių etnolingvistiniam nacionalizmui ir katalikiškajai jo kryptčiai, svarbu matyti, kad Tumui dvasininkui jo teigta lietuviškumo samprata derėjo su Katalikų Bažnyčios mokymu, popiežiaus Leono XIII socialiniu mokymu. Kritikuota ne struktūra, o tam tikros jos socialinės raiškos formos. Leonidas Donskis, Vytautas Kavolis atkreipė dėmesį į lietuvių dvasininkų ne konservuojančią, o modernizuojančią funkciją kultūroje¹³ taip nesupriešinant kunigo ir socialinio veikėjo – kūrėjo.

9 „Autoriaus žodis“, Aleksandras Merkelis, *Juozas Tumas Vaižgantas*, Vilnius: Vaga, 1989, be puslapių numeracijos.

10 *Ibid.*, p. 42, 378–379.

11 *Ibid.*, p. 379.

12 Aldona Vaitiekūnienė, *Vaižgantas*, Vilnius: Vaga, 1982, p. 25–26.

13 Leonidas Donskis, „Maironis lietuvių istoriografijos ir istoriosofijos paradigmu kontekste“, *Kultūros barai*, Nr. 1, 1993, p. 68.

Tiesa, Kavolis pažymi, kad „[k]ultūros demokratizacija įtempia naujai rašomo teksto žmonių ir tradicijos atstovų santykius“, bet taip pat nurodo XIX a. pabaigoje prasidėjusį „katalikybės renesans[ą]“ ir jos „demokratėjim[ą]“¹⁴, nors tų sąvokų plačiau ir nepaaiškina. Pastarųjų metų tyrimuose Tumo dvasininko tema paliečiama ir kaip neutraliai paaiškinanti jo kultūrinę poziciją¹⁵, ir kaip represuojanti, bet kurianti modernią asmenybę: anot Gitanos Vanagaitės, „nepaisant to, kad Tumas visą gyvenimą išgyveno išorinius apribojimus (rusų priespaudą, kunigo vaidmenį), savo vidumi ir pasirinkimais jis buvo laisvas žmogus“¹⁶.

Seminarija. 1888–1893

Anot paties Tumo, kaip Jona žuvies pilve praleidęs Dinaburge (Daugpilyje) septynerius gražiausius amžiaus metus¹⁷, jis 1888 m. buvo priimtas į Žemaičių (Telšių) seminariją Kaune. Kad XIX a. pabaigoje taptum Romos katalikų dvasinės seminarijos, veikusios vadinamajame Šiaurės vakarų krašte, taigi ir Žemaičių (Telšių) seminarijos, studentu, buvo privaloma pateikti įvairius dokumentus seminarijos vadovybei ir pasaulietinei valdžiai¹⁸. Kauno gubernatorius informuodavo apie norintįjį mokytis seminarijoje bei jo egzaminų rezultatus aukščiausią krašto administracinę valdžią – Vilniaus generalgubernatorių, o nuo jo atsakymo biurokratinės formulės „prieštaravimų neturiu“ priklausė mokslų seminarijoje pradžia. Tumui pradėti mokslus kliūčių nebuvo.

Tačiau, kad sumanytum pateikti dokumentus stoti į seminariją, turėjo būti tam tikros priežastys. Apie ekonomines, socialines dvasininko karjeros pasirink-

14 Vytautas Kavolis, *Žmogus istorijoje*, Vilnius: Vaga, 1994, p. 458.

15 Aistė Kučinskienė, *Juozo Tumo-Vaižganto epistolinis diskursas*: daktaro disertacija, Vilnius, 2016.

16 Agnės Grinevičiūtės pokalbis su Juozo Tumo Vaižganto kūrybos tyrėja prof. Gitana Vanagaitė „Gyvenimo kūrime gramatika pagal J. Tumą-Vaižgantą“, prieiga internetu: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2019-09-20-gyvenimo-kurimo-gramatika-pagal-j-tuma-vaizganta/177397> [žiūrėta 2019 09 27].

17 1895 m. Tumas rašė: „Tų mūrų [mokyklos] viduriūse, kaip Jonas žuvies pilvę praleidžiau tūs minėtus 7 gražiausio amžiaus metus“, Juozo Tumo beletristika, VUB RS, f. 1, b. E 299, l. 44–45.

18 Pastebėtina, kad būtent 1888 m. stojusiųjų į seminariją dokumentų nepavyko rasti, tačiau informacija apie šį kursą nustatyta remiantis kitų archyvinių, bibliografinių šaltinių medžiaga – VŽ.

kimo priežastis XIX a. pabaigos Lietuvoje esu rašiusi¹⁹. Tumas nebuvo ypatingas tarp dvasininko luomą besirinkusių asmenų, nes stodamas į seminariją atliepė šeimos lūkesčius. Kita vertus, Tumo atveju persipina ir socialinės priežastys, ir paties asmens apsisprendimas. Tumas atsiminimuose ir autobiografijoje teigė, kad paisė motinos, kuri jį paskyrusi Dievui, nes gimęs per Švč. Mergelės Marijos gimimo dieną²⁰, kitur – autobiografijoje – rašė, kad stojo į seminariją ne tiek dėl to, kad kiti „labai norėjo, kiek kad rengiaus mirti, o mirti klieriku, už kurį meldžias tiek draugų, rodės išganingiau“²¹. Galima būtų abejoti tokio- mis išstarmėmis apie ankstyvą apsisprendimą rinktis dvasininkų luomą, nes apie jį rašoma retrospektyviai – jau esant dvasininkų luomo. Tačiau svarbu, kad ir studijų seminarijoje metu Tumo laiškuose atrandame minčių, kad dėl dvasininkų luomo pasirinkimo jis neabejoja. 1892 m. vasarą jis rašė iš seminarijos dar 1890 m. pašalintam Antanui Kaupui (tuo metu jau besimokiusiam seminarijoje JAV²²): „Dabar gi dar esmi seminarijoje ir nėkadoms nemislįau iszstoti. Isz kur tu iszrowei, kad manęs nebėra? Esmi sveikas dabar labai ir apie džiovą jau nebemisliju“²³. 1893 m. vasario 29 d. laiške Kaupui Tumas dėsto, kad labai sąmoningai yra pasirinkęs siekti aukštesnių tikslų būtent Lietuvos visuomenėje, ir seminarija yra to apsisprendimo dalis: „Liatuva! Ha! Kad ne Ji, gal ir asz seminarijoje nesėdėczio, bet jau buczio kur Sibirijoje ant uždarbių, kaip ir kiti mano draugai“²⁴. Laiške taip pat rašoma, kad jis apsisprendęs vykdyti Apvaizdos valią bei to linki savo draugui. Tai labai aiški religine krikščioniška pasaulėvoka gyvenančio asmens laikysena.

Rašyta:

19 Vilma Žaltauskaitė, „Matyti mane kunigu“. Katalikų dvasininko karjera: motyvai pasirinkti ir galimybės realizuoti XIX a. antroje pusėje“, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 38, 2014, p. 87–101.

20 Vaižgantas, *Raštai*, t. 6, Kaunas–Vilnius: „Švyturio“ bendrovės leidinys, 1923, p. 103; Vaižgantas, *Raštai*, t. 14, Kaunas: Zavišos ir Steponavičiaus spaustuvė, 1929, p. 265.

21 *Ibid.*, p. 267.

22 Antanas Kaupas, anot Tumo, rašiusio 1913 m., buvo išmestas dėl „bedievystės“, antikatalikiškų pasisakymų dar besimokant Šiauliuose ir ryšių su įtartinais asmenimis. Vaižgantas, *Raštai*, t. 16, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, p. 325.

23 Juozo Tumo laiškas Antanui Kaupui, 1892 08 25, VUB RS, f. 187, b. 11, l. 26; Alfonsas Eidintas, „Penki Vaižganto laiškai į JAV“, *Literatūra*, 30 (1), 1988, p. 71.

24 Juozo Tumo laiškas Antanui Kaupui, 1893 02 29, VUB R, f. 187, b.11, l. 27.

Szитай dėl ko asz nėkadōs dar nemislijau apie isztojimą, o tūlabiau apie iszvažiavimą į Ameriką. Vienkart įsikabinę turiūs abiemis rankomis. Kiek spēkos iszturės – darbūsiūs, o jei patingsiu – nesiskūsiu ant kokio ten fatum. NB. Tu skundeis, kad jis Tavę mėto, kaip gilžą. Tarp mūsų kalbant tą žodelį isz krikščioniško, o ir isz filozofiszko žodyno reikėtų isznaikinti, užmainant žodžiu – Apveizda, kuri ir Tavę – Broli, gal nuvedė ten, kur esi reikalingas ir kur gali relativiszką laimę rasti, nes tas nū musų paczių priguli; reikia tiktai gerai isz szirdies kalbėti: „buk valia Tavo“ ir visomis sūlomis steigties iszpildyti priedermes, kurias Ta Apveizda (alias–fatum) ant musų užkrovė. Zinau, kad to nepaimsi už pamokslo, nes manę gan pažįsti; gydžiu Tavę teip, kaip iszmanau, nes nū szirdies norėczio geidžiu Tau – Naszlaicziui ramybės tarp svetimųjų.²⁵

Aiškią Tumo – dvasininko – tapatybę rodo ir pirmieji jo tekstai, publikuoti nelegalioje lietuviškoje spaudoje (*Žemaičių ir Lietuvos apžvalgoje*), rašyti dar 1890–1892 m. Juose analizuojant Lietuvos visuomenės problemas pripažįstama ištikimybė popiežiui, remiamasi Naujuoju Testamentu, Bažnyčios autoritetais – šv. Augustinu, anuo metu žinomais teologais (pavyzdžiui, Józefu Sebastianu Pelczaru²⁶). Straipsniuose džiaugiamasi, kad lietuviai moka ginti savo prosenelių tikėjimą (atsimenami įvykiai Kęstaičiuose), deklaruojama, kad katalikų tikėjimas geresnis už ortodoksų, kritikuojami ortodoksų siekiai Lietuvoje – misionieravimas tarp katalikų ir tai, kad draudžiama „sava“ lietuvių kalba kalbėti, rašyti. Tumas paveda visas tokias tautos kančias Dievui, jo valiai, laukia iš jo paguodos²⁷. Tai – dvasininko, kuris pozityviai vertino etnolingvistinę lietuvių nacionalizmą, tekstai. Jie rašyti lietuvių kalba ir į katalikiškos krypties nelegalią spaudą.

Galima teigti, kad besimokydamas seminarijoje Tumas neabejojo savo pašaukimu dvasininkų luomui ir dvasininko tarnystę matė kaip galimybę dirbti Lietuvos visuomenei. Tiesa, Tumo atsiminimuose apie bendramokslį Antaną

25 *Ibid.*, 1. 28.

26 Juozas Tumas remiasi Józefo Sebastiano Pelczaro knyga *Życie duchowne czyli doskonałość chrześcijańska*, 2 t., Kraków : Druk Wł. L. Anczyca i Sp., 1892. (Iki 1908 m. išėjo šeši šios knygos leidimai – VŽ).

27 Ankstyvųjų Tumo tekstų analizė atlikta pagal: Juozas Tumas, *Lietuvių draudžiamąo laiko literatūros paskaitos*, „Apžvalga“ ir apžvalgininkai, Kaunas: „Raidės“ spaustuvė, 1925, p. 83, 99, 104–105; 107–108 [Juozapo iš Popšutės rašiniai *Apžvalgoje*].

Kaupą minima, kad Tumas pats pirmame kurse rengėsi mesti seminariją, nes nesisekė lotynų kalba²⁸. Aldona Vaitiekūnienė rašo dar plačiau (bet nepateikia jokių nuorodų): esą jis „[v]ieniu metu jau rengėsi mesti seminariją, nes dar prasčiau negu kalbos sekėsi teologija, kuri ir šiaip nelabai jį traukė“²⁹. Tepasakytina, kad teologiniai dalykai Tumui sekėsi geriau negu daugeliui jo bendramokslų (apie tai dar bus rašoma), o prastesnės lotynų kalbos žinios netapo priežastimi palikti seminariją. Pastebėtina, kad seminarijos vidaus gyvenimo atmosfera ne itin stiprino naujokų pašaukimą arba, tiksliau, jį stiprino tipiniu potridentinės Bažnyčios būdu – paklusnumu autoritetui, disciplina. Pavyzdžiui, Adolfas Sabaliauskas, įstojęs į seminariją 1890 m., prisiminė snūduriavimą beklūpant per rytines meditacijas, nesuprantamus tekstus lenkų kalba ir kitokius pirmųjų metų klierikų sunkumus. Anot jo, pirmasis pusmetis seminarijoje buvo itin sunkus dėl neįprastos dienotvarkės, religinių praktikų lenkų kalba³⁰. Į lenkų kalba grįstos kultūros diegimą klierikams atkreipė dėmesį ir Tumas (jau minėtame 1892 08 25 laiške³¹), tačiau ši seminarijos praktika jam nebuvo priežastis abejoti savo pasirinkimu, pašaukimu. Dėl sveikatos problemų palikęs seminariją 1890 m. pavasarį, jis į ją sugrįžo 1891–1892 mokslo metais ir 1893 m. seminariją sėkmingai baigė, gavo aukštesnius šventimus.

Tačiau iki kunigo šventimų buvo ilgi studijų seminarijoje metai. Seminarija Kaune buvo vienintelė dvasininkų rengimo įstaiga Žemaičių (Telšių) vyskupijoje. XIX a. pabaigoje joje galėjo mokytis 40 valstybės išlaikomų studentų ir jau nebuvo ribojamas skaičius asmenų, kurie studijavo už mokslą mokėdami patys. Jiems mokslas seminarijoje kainavo 120 sidabro rublių per metus (tiek mokslą seminarijoje kainavus nurodo Kauno gubernatorius 1893 m.³², tokie yra ir Vilniaus seminarijos duomenys³³). Galima paminėti, kad aukštojoje teologinėje

28 Vaižgantas, *Raštai*, t. 14, Kaunas: Zavišos ir Steponavičiaus spaustuvė, 1929, p. 132 [1913 m. straipsnis, spausdintas *Rygos garsė* Nr. 133–142].

29 Aldona Vaitiekūnienė, *op. cit.*, p. 23.

30 Adolfas Sabaliauskas, Autobiografija [rašyta 1940 m.], Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas (toliau – KAKA), b. 623, l. 43–44, 53.

31 Tumas rašė apie inspektoriaus laikyseną, jo nuostatą, kad lenkiškumas yra pamatas „musų dvasiško ir socializmo gyvenimo“.

32 Kauno gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui, 1893 06 14, LVIA, f. 378, ap. 1877 Bendrasis skyrius (toliau – BS), b. 379, 2 dalis, l. 137.

33 Reikalavimai stojantiems į Vilniaus seminariją, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraščių skyrius, f. 43, b. 21594, l. 2.

mokymo įstaigoje – imperatoriškojoje Romos katalikų dvasinėje akademijoje Sankt Peterburge – XIX a. pab. mokslas kainavo 300 rublių vieneriems metams, o Šiaulių gimnazijoje – 40 rublių. Panašią ir didesnę sumą už metų darbą klebonijoje galėjo suderėti samdiny – ūkio darbininkas. Taigi minėtieji 120 rublių – gana reikšminga suma už vienerius mokslo metus. Ne vienas seminarijos studentas besimokydamas prasiskolindavo ar vėliau jautė spaudimą dėl šeimos jam teiktos paramos³⁴. Ir išdo išlaikomi studentai turėjo išlaidų – knygos, kitos mokymosi priemonės buvo įsigyjamos savo lėšomis, reikėjo siūdintis drabužius. Tikslių duomenų, kurie Žemaičių (Telšių) seminarijos studentai Tumo kurse mokėjo patys, o kurie buvo išdo išlaikomi, deja, nepavyko nustatyti, ir nėra aišku, kokiai kategorijai priskirtinas Tumas³⁵. Tiesa, Tumas rašė apie seserį Severiją: „[j]i savo lėšomis išleido mane į kunigus, destis, dėjo jų per 5 metus klierikavimo, kada brolis iš namų išėjo egojistiniais sumetimais“³⁶. Ar tai ir reiškia, kad sesuo, jos šeima mokėjo tuos šimtus rublių už Tumo mokslą? Labiau tikėtina (Tumas į seminariją stojo su progimnazijos baigimo pažymėjimu, o tai turėjo būti privalumas priimant ir skiriant išlaikymą), kad jis buvo išdo išlaikomas studentas, kurį rėmė sesuo. Tačiau tai – prielaida. Pastebėtina, kad nors mokėtis už mokslą seminarijoje nebuvo žemas, bet stojančiųjų į ją XIX a. pabaigoje netrūko – dvasininko luomas tebebuvo prestižinis ano meto Lietuvos visuomenės socialinėje hierarchijoje. 1888–1889 mokslo metais seminarijoje buvo 152 studentai³⁷, o pirmame kurse, kuriame ir mokėsi Tumas, buvo 38 asmenys³⁸.

34 Žemaičių (Telšių) ir Vilniaus vyskupijos dvasininko Aleksandro Liudovičiaus atvejis, kai keturi broliai iš jo reikalavo po 500 sidabro rublių. Žr.: Brolių Juozapo, Julijono, Kastanto ir Aloyzo Liudovičių prašymas Vilniaus vyskupijos valdytojui, 1876 08 04, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2376, l. 149–154; Simono Greičiaus raštas Žemaičių (Telšių) vyskupui (nurodoma, kad už mokslą seminarijoje jis skolino seminaristui (430 rublių skola, o iš viso skolino 700 rublių) ir prašoma paveikti seminaristą, kad grąžintų skolą), 1893 09 17, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 161, l. 169.

35 Finansiniuose Žemaičių (Telšių) seminarijos dokumentuose nurodomos bendros sumos, kurias mokėjo ne išdo išlaikomi seminarijos studentai. 1888 m. spalį ir lapkritį bendra jų sumokėta suma buvo 2009 rub. Žr.: Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius (toliau – LNB RS), f. 90, b. 197, l. 2.

36 Vaižgantas, *Raštai*, t. 6, Kaunas-Vilnius: „Švyturio“ bendrovės leidinys, 1923, p. 107.

37 *Directorium horarum canonicarum et missarum pro Dioecesi Telsensi in Annum Domini Bissextilem MDCCCLXXXIX*, Vilnae: Typis Jozepi Zawadzki, 1888, p. 149–153.

38 1888–1889 mokslo metų pirmojo kurso egzaminų įvertinimų sąrašas, LNB RS, f. 90, b. 88, l. 54–55.

Niekuo neišsiskiriantys skaičiai. Seminarijoje keturiuose kursuose XIX a. paskutinįjį dešimtmetį mokydavosi apie 120–150 klierikų. Dažnai nutikdavo, o gal net buvo įprasta, ir pasaulietinei valdžiai tai itin kliuvo, kad seminarijoje gyvendavo ir keturis kursus baigusieji studentai, kurie laukė aukštesniųjų šventimų³⁹. Taigi seminarija telkė įvairaus amžiaus dinamišką, nors gana nedidelę akademinę bendruomenę, gyvenusią uždarai.

Seminarijos vidaus gyvenimą reglamentavo regula, o kaip jos laikomasi prižiūrėjo inspektorius – vienas iš seminarijos dėstytojų dvasininkų. Tumui mokantis seminarijoje, juo buvo teologijos magistras Eduardas Barauskis (nebuvo itin reiklus Tumui, jį ir paglobojo⁴⁰). Klierikų užklasinė veikla – bendradarbiavimas nelegalioje katalikiškoje spaudoje lietuvių kalba, slaptos draugijos, kuriose dalyvavo ir Tumas (istoriografijoje yra aprašyta⁴¹, todėl straipsnyje jai detalesnio dėmesio neskiriama) rodo, kad gyvenimas seminarijoje netilpo tik į regulos rėmus. Paminėtina, kad Tumas seminarijoje gyveno dar pagal senąją vyskupo Jono Dominyko Lopacinskio patvirtintą (1775 m. kovo 12 d.), o vėliau vyskupo Motiejaus Valančiaus papildytą regulą, kurioje didelis dėmesys buvo skiriamas klierikų kontrolei ir drausmei, jų paklusnumui ugdyti – labai akcentuotoms dvasininko savybėms potridentinėje Bažnyčioje⁴². Įtampą dėl paklusimo bažnytiniam autoritetui, hierarchiškai aukštesniam dvasininkui ir asmens orumo Tumas jautė ir seminarijoje⁴³, ir pirmojoje tarnystės vietoje⁴⁴, ir vėliau.

39 Kauno gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui, 1889 11 16; Kauno gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui, 1898 05 26, LVIA, f. 378, ap. 1877 BS, b. 379, 2 dalis, l. 45, l. 193.

40 Aleksandras Merkelis, *op. cit.* p. 25–26, 37.

41 Juozapas Stakauskas, *Naujieji nacionalizmai ir Katalikų Bažnyčia Lietuvoje*, sudarė Algimantas Katilius, Vilnius: Aidai, 2003; Vilma Žaltauskaitė, „Nelegali katalikiška periodika lietuvių kalba (XIX a. pab. – XX a. pr.)“, *Spauda ir leidyba lietuvių tautos istorijoje: vardai, idėjos, darbai, įvykiai*. Mokslo straipsnių rinkinys, sudarė Bronius Maskuliūnas, Šiauliai: Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka, 2019, p. 25–36.

42 Vilma Žaltauskaitė, „Jėzuitiškojo dvasininkų ugdymo aspektai XIX amžiaus Lietuvoje“, *Senoji Lietuvos literatūra*, t. 44, 2017, p. 207; *Idem.*, „Socialiniai aspektai Vilniaus ir Žemaičių (Telšių) vyskupijos Romos katalikų dvasininko tarnystėje ir gyvensenoje“, *Lietuvos istorijos metraštis 2017/1*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2017, p. 86–88.

43 Retrospektyviai aprašoma situacija XIX a. pabaigoje. Žr.: Juozas Tumas, *Lietuvių draudžiamąjo laiko literatūros paskaitos*, „Apžvalga“ ir apžvalgininkai, Kaunas: „Raidės“ spaustuvė, 1925, p. 7–8.

44 Aleksandras Merkelis, *op. cit.*, p. 53–56.

Tokia kritiška laikysena bažnytinio autoriteto atžvilgiu itin aiškiai atsiskleidžia jo ir kito lietuviškoje veikloje aktyvaus kunigo – Aleksandro Dambrausko (Adomo Jakšto) – epistolikoje⁴⁵. Ypač ją provokavo skirtingai suvokta ir reiškiamą dvasininko tarnystės samprata⁴⁶.

Studijos

Studijos seminarijoje buvo organizuojamos pagal 1843 m. seminarijų įstatais numatytą tvarką. Teologinių dalykų dėstymas turėjo vykti lotynų kalba, homiletika – pamokslų sakymo disciplina – turėjo būti dėstoma vyskupijoje dominuojančia kalba (todėl Žemaičių (Telšių) vyskupijos seminarijoje pirmame ir antrame kursuose lietuvių kalba buvo dėstoma ne kaip savarankiškas dalykas, o kaip homiletikos dalis), o pasaulietiniai dalykai (rusų kalba, *tėvynės* istorija ir geografija⁴⁷) buvo dėstomi rusų kalba. Nuo 1869 m. buvo dar labiau sustiprintas dėmesys pasaulietinių dalykų dėstymui, klierikų rusų kalbos žinioms, o lenkų kalbos vartojimas draudžiamas. Visgi pasaulietinės valdžios nurodymai šios kalbos iš seminarijos neišstūmė. Kartu su lotynų kalba ji vartota per rekolekcijas, dvasinius skaitymus, vakarinių ir rytinių maldų metu ir XIX a. paskutinįjį dešimtmetį⁴⁸, ir net XX a. pradžioje⁴⁹. Greta lietuvių, rusų kalbų ji vartota ir bendraujant tarpusavyje. Taigi lenkų kalba seminarijoje buvo vartojama ir buvo reikšminga. Ir, nors lenkų kalbos kaip dalyko seminarijoje nemokė, seminaristai ją išmokdavo. Vikaraudamas Mintaujoje Tumas rengė ir sakė pamokslus ne tik

45 Aistė Kučinskienė, *Juozo Tumo-Vaižganto epistolinis diskursas*: daktaro disertacija, Vilnius, 2016, p. 113–115.

46 Vilma Žaltauskaitė, „Dvasininkijos kartų konfliktas. Retorika ir turinys“, *Darbai ir dienos*, t. 28, 2001, p. 243–253.

47 Sąvokos „tėvynės istorija, geografija“ vartotos Rusijos imperijos pasaulietinėse švietimo įstaigose įprasta reikšme. Apie „tėvynės“ istorijos ir geografijos sąvokas, pasaulietinių dalykų dėstymą seminarijose ir lenkų kalbos situaciją plačiau žr.: Vilma Žaltauskaitė, „Pasaulietinių dalykų – rusų kalbos, literatūros, *tėvynės* istorijos ir geografijos – mokymas dvasininkų rengimo įstaigose (XIX amžiaus antroji pusė)“, *Archivum Lithuanicum*, t. 15, 2013, p. 293–330.

48 Adolfas Sabaliauskas, *Autobiografija* [rašyta 1940 m.], KAKA, b. 623, l. 53.

49 Žemaičių (Telšių) vyskupijos valdytojo Gasparo Felicijono Cirtauto raštas Vilniaus generalgubernatoriui, 1908 11 19, LVIA, f. 378, ap. 1908 BS, b. 410, l. 11–12.

lietuvių, bet ir lenkų kalba⁵⁰. Merkelis nurodo, kad stojant į seminariją prieš egzaminus Tumą lenkų kalbos mokė minėtasis inspektorius Barauskis, o Tumas mokė jo giminaitį rusų kalbos⁵¹.

Vertinant Tumo mokymosi rezultatus, galima teigti jį buvus pažangiu studentu. Pirmąjį kursą jis baigė su pagyrimu⁵². Pasaulietiniai dalykai – rusų kalba ir istorija – egzaminuose įvertinti penketais (tuo metu galiojo penkiabalė sistema). Taip pat įvertinti ir Bažnyčios istorijos, homiletikos ir katekizmo laikyti egzaminai. Kiti dalykai įvertinti kiek prasčiau: liturgija – ketvertu, lotynų kalba – trejetu. Antrojo kurso baigimo rezultatai prastesni, galbūt dėl pablogėjusios sveikatos. 1889–1890 mokslo metų egzaminų sąrašuose fiksuojama, kad Tumas per Šv. Rašto, Bažnyčios istorijos, lotynų kalbos egzaminus gavo trejetus, per rusų kalbos ir tėvynės istorijos egzaminus – ketvertus, o homiletikos, liturgijos ir katekizmo egzaminų nelaikė. Nors Tumas dalies egzaminų nelaikė, tačiau vis tiek yra įrašas, kad jis perkeliamas į aukštesnįjį kursą⁵³. Vis dėlto kitais – 1890–1891 – mokslo metais Tumas trečiame kurse nesimokė. Anot Merkelio, Tumas išvyko namo ir antro kurso nebaigęs – sveikatos pataisyti⁵⁴. Vaitiekūnienė nurodo Tumą nesimokius net pusantrų metų⁵⁵. Abu teiginius pagrindžia Tumo išstarmė⁵⁶. Tačiau šaltiniai rodo, kad Tumas buvo perkeltas į trečią kursą, pava-sario egzaminus laikė. Žemaičių (Telšių) vyskupijos kalendoriaus 1890–1891 mokslo metų seminarijos studentų sąrašuose Tumas nurodomas dar tarp trečia-kursių ir savame kurse (t. y. tame, su kuriuo ir įstojo į seminariją). Vyskupijos kalendorius 1891 metams buvo rengiamas 1890 m. vasarą (liepą), jame remtasi duomenimis apie studentus, perkeltus į trečiąjį kursą. Todėl tarp tokių buvo ir Tumas, nors mokytis į trečiąjį kursą 1890 m. rudenį jis neatvyko. Sugrįžo tik

50 Juozo Tumo pamokslai, 1894 m., Maironio lietuvių literatūros muziejus, R 1 12037, R 1 1696; Mintaujos parapiinės bažnyčios inventorių, 1899 m., LVIA, f. 696, ap. 2, b. 202, l. 62 (nurodoma, kad sekmadieniais 10 1/2 val. pamokslas sakomas vokiečių kalba, 11 val. – lenkų, 3 1/2 val. latvių arba lietuvių kalba); Juozas Tumas, „Lietuvių kultūros centrai. Mintaujoje“, *Lietuvos aidas*, 1928, Nr. 75.

51 Aleksandras Merkelis, *op. cit.*, p. 25.

52 1888–1889 mokslo metų pirmojo kurso egzaminų įvertinimų sąrašas, LNB RS, f. 90, b. 88, l. 54–55.

53 1889–1890 mokslo metų antrojo kurso egzaminų įvertinimų sąrašas, *ibid.*, l. 68.

54 Aleksandras Merkelis, *op. cit.*, p. 39–40.

55 Aldona Vaitiekūnienė, *op. cit.*, p. 25.

56 Vaižgantas, *Raštai*, t. 16, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, p. 374.

1 pav. Žemaičių (Telšių) seminarijos Kaune klierikai ir dėstytojai. Tikėtina, kad tai 1891–1892 mokslo metais daryta fotografija. Galbūt baigus trečiąjį kursą, nes fotografijoje yra užfiksuotas homiletikos ir moralinės teologijos dėstytojas Kazimieras Jaunius, kuris 1892–1893 mokslo metais seminarijoje jau nebedėstė. Pirmoje eilėje iš kairės: antras – Kazimieras Jaunius, trečias – kanonų teisės, lotynų kalbos dėstytojas Petras Barauskis, ketvirtas – seminarijos rektorius, Šv. Rašto dėstytojas prelatas Gasparas Felicijonas Cirtautas, penktas – Žemaičių (Telšių) vyskupas sufraganas Antanas Baranauskas, šeštas – seminarijos inspektorius, liturgijos ir bažnytinio giedojimo dėstytojas prelatas Eduardas Barauskis. Antroje eilėje trečias iš kairės – Juozas Tumas.

Panevėžio apskrities G. Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka, PAV RKRS F8-694. Fotokortelė 25 x 33,5 cm; fotografija 23 x 29 cm.

1891–1892 mokslo metais į trečiąjį kursą ir mokslus tęsė jau su kitu kursu – 1889 m. priimtaisiais (priimtųjų buvo 38⁵⁷). Labiausiai tikėtina, kad Tumas tęsė mokslus nuo jų pradžios, t. y. nuo 1891 m. rudens, nes ir vyskupijos kalendorius, tais metais parengtas [1891 m.] spalio mėnesį, rodo jį buvus studentu, o ir

57 Byla apie stojusius į Telšių ir Vilniaus seminarias, 1889 05 13–1889 10 05, LVIA, f. 378, ap. 1889 BS, b. 427, l.1–21.

pasaulietinė valdžia nebuvo linkusi priimti asmenų per mokslo metų vidurį⁵⁸. 1892 m. pavasarį Tumas baigė trečiąjį kursą „su pagyrimu“⁵⁹. Ketvirtojo kurso (tuomet buvo likę 32 klierikai) pirmąjį pusmetį Tumas vėlgi baigė „su pagyrimu“ (moralinės teologijos egzamine įvertintas penketu, o Šv. Rašto, dogminės teologijos, kanonų teisės ir liturgijos – ketvertais). Antrąjį pusmetį moralinės teologijos egzaminu nebuvo, o kiti – Šv. Raštas, dogminė teologija, kanonų teisė, liturgija – įvertinti ketvertais. Tik rusų literatūros istorijos egzaminas įvertintas penketu⁶⁰. Ketvirtame kurse laikyti ir baigiamieji pasaulietinių dalykų egzaminai (rusų literatūros istorija, tėvynės istorija ir geografija). Jie buvo pasaulietinės valdžios nustatyti ir privalomi. Per šiuos egzaminus Tumas gavo aukščiausius įvertinimus – penketus⁶¹. Beje, be Tumo tik du studentai gavo tokius aukštus įvertinimus: Jonas Vizbaras (į seminariją įstojęs su Liepojos gimnazijos baigimo atestatu⁶²) ir Justinas Urbaitis (išsilavinimo stojant į seminariją nustatyti nepavyko). Minėtasis Vizbaras ketvirtame kurse gavo „ypatingą pagyrimą“ (beje, kaip ir klierikas Kazimieras Šleivys), nes turėjo aukščiausius ir teologinių dalykų pusmečių egzaminų įvertinimus⁶³. Patys pažangiausi studentai baigę seminariją buvo siunčiami įgyti aukštąjį teologinį išsilavinimą į imperatoriškąją Romos katalikų dvasinę akademiją Sankt Peterburge, kurioje Žemaičių (Telšių) vyskupija turėjo 6 asmenų kvotą⁶⁴. 1893 m. buvo išsiųstas tik Vizbaras, bet akademijoje jis mokslų netęsė dėl silpnos sveikatos.

Seminarijoje Tumas mokėsi gerai, neperlaikė nė vieno egzaminu, o pasaulietiniai dalykai jam itin gerai sekėsi visuose kursuose. Tai gali rodyti ne

58 *Ibid.*, l. 20–21.

59 1891–1892 mokslo metų trečiojo kurso egzaminų įvertinimų sąrašas, LNB RS, f. 90, b. 89, l. 3–4.

60 1892–1893 mokslo metų ketvirtojo kurso egzaminų įvertinimų sąrašas, LNB RS, f. 90, b. 89, l. 11–12.

61 Sąrašas asmenų, 1893 m. išlaikiusių baigiamuosius egzaminus, Rusijos valstybės istorijos archyvas (toliau – RVIA), f. 821, ap. 125, b. 474, l. 144.

62 Žr.: Byla apie stojusius į Telšių ir Vilniaus seminarias, 1889 05 13–1889 10 05, LVIA, f. 378, ap. 1889 BS, b. 427, l. 1–21.

63 1892–1893 mokslo metų ketvirtojo kurso egzaminų įvertinimų sąrašas, LNB RS, f. 90, b. 89, l. 11–12.

64 Irena Wodzianowska, *Rzymkokatolicka akademija w Petersburgu, Lublin: Towarzystwo naukowe KUL*, 2007, p. 221–226; Vilma Žaltauskaitė, „Lietuvių kalba ir jos vartotojai imperatoriškojoje Sankt Peterburgo Romos katalikų dvasinėje akademijoje XIX amžiaus pabaigoje“, *Archivum Lithuanicum*, t. 11, 2009, p. 279–306.

tiesiogiai mokantis, bet ir žinias, įgytas Dinaburgo progimnazijoje (beje, visą gimnazijų ir progimnazijų kursą baigusieji asmenys stodami į seminariją nelaikydavo stojamųjų egzaminų, taigi pasaulietine švietimo sistema pasitikėjo seminarijos vyresnybė ir pasaulietinė valdžia). Egzaminų knygos rodo, kad lotynų kalba seminarijoje Tumui sekėsi prasčiau. Bet jos ir Dinaburgo realinėje progimnazijoje Tumas nesimokė, nes klasikinės kalbos nebuvo įtrauktos į realinių progimnazijų kursą. Tumas prisiminė, kad 1888 m. rudenį į seminariją jis buvo priimtas net neegzaminavus jo iš šio dalyko: šaukiamas į salę lotyniškai nors paskaityti, jis atsisakė, „ir kvotėjai gavo už akių man pastatyti 3“⁶⁵. Taip pat pastebėtina, kad vargu ar geri pasaulietinių dalykų egzaminų įvertinimai galėjo lemti pozityvų studento vertinimą seminarijos valdžios akyse. Pavyzdžiui, Vilniaus seminarijoje tokie pažangiečiai netgi jautėsi ujami⁶⁶. Neužfiksuoti tokie atvejai Žemaičių (Telšių) seminarijoje, tačiau žinoma, kad joje kai kurie pasaulietinių dalykų dėstytojai buvo nuolaidesni, netgi padėdavo studentams išlaikyti egzaminus (seminaristų atsiminimuose minima iš anksto pažymėtų egzaminų bilietų istorija)⁶⁷. Turbūt seminarijos vadovybė tai žinojo, bet žiūrėjo atlaidžiai, nes geri studentų rezultatai jai buvo naudingi.

Tumo pažangumą mokantis lėmė tai, kad jis į seminariją įstojo su progimnazijos atestatu, taigi, geresniu parengimu. Tuo jis nėra tipiškas seminarijos studentas, nors ir buvo iš valstiečių luomo ir Kauno gubernijos, o tokių XIX a. paskutinįjį dešimtmetį seminarijoje Kaune buvo apie 75 procentai⁶⁸. Į seminariją stojančiųjų su atestatais buvo mažuma⁶⁹. Tokie asmenys dažnai jau turėjo savarankiško organizavimosi, savišvietos patirties, buvo susidūrę su pozityvizmo, socializmo, nihilizmo, ateizmo idėjomis, kai kurie domėjosi budizmu, rytų

65 Vaižgantas, *Raštai*, t. 14, Kaunas: Zavišos ir Steponavičiaus spaustuvė, 1929, p. 267.

66 Vilma Žaltauskaitė, „Pasaulietinių dalykų – rusų kalbos, literatūros, tėvynės istorijos ir geografijos – mokymas dvasininkų rengimo įstaigose (XIX amžiaus antroji pusė)“, *Archivum Lithuanicum*, t. 15, 2013, p. 308.

67 Adolfas Sabaliauskas, Autobiografija [rašyta 1940 m.], KAKA, b. 623, l. 54–55; Mykolas Vaitkus, *Mistiniame sode. Atsiminimai*, Putnam: Immaculata, 1957, p. 104–106.

68 Vilma Žaltauskaitė, *Lietuvos krikščioniškosios demokratijos genezė. XIX a. pab. – XX a. pr. Sociopolitinis aspektas*: daktaro disertacija, Vilnius, 2000, p. 28–34, p. 70, 157.

69 Pavyzdžiui, Kauno gubernatorius nurodė, kad 1883–1893 m. tokių buvo tik 16 iš 377 stojusiųjų į seminariją. Žr.: Vilma Žaltauskaitė, *ibid.*, p. 67; Juozapas Stakauskas nurodė 10 procentų. Žr.: Vilma Žaltauskaitė, Pasaulietinių dalykų – rusų kalbos, literatūros, tėvynės istorijos ir geografijos – mokymas dvasininkų rengimo įstaigose (XIX amžiaus antroji pusė)“, *Archivum Lithuanicum*, t. 15, 2013, p. 315; Mykolas Vaitkus, *op. cit.*, p. 110.

kultūra⁷⁰. Jų komunikacinį lauką sudarė ne tik seminarijos/–ų bendramoksliai, bet ir pasauliečiai⁷¹, su jais diskutuota dėl įvairių lietuvių etnolingvistinio nacionalizmo raiškos aspektų. Kurse, su kuriuo Tumas baigė seminariją, tik minėtasis Vizbaras ir Henrikas Romanovskis buvo įstoję į seminariją su gimnazijų baigimo atestatais. Kiti – tik su keturių gimnazijos klasių išsilavinimu (toks reikalavimas buvo 1843 m. patvirtintuose seminarijų įstatuose) arba turėjo vadinamąjį „vais-tininko mokinio“ pažymėjimą, kurį gaudavo išlaikydami 4 gimnazijos klasių egzaminus švietimo apygardų egzaminų komitetuose⁷². Norintys stoti į seminariją dažnai rinkdavosi net ne Vilniaus švietimo apygardą, o kitas imperijos švietimo apygardas, nes ten lengviau išlaikydavo egzaminus, reikalingus pažymėjimui stojant į seminariją.

Taip pat pastebėtina, kad 1893 m. ketvirtojo kurso seminaristų egzaminų sąrašuose buvo tik 31 asmuo, egzaminus laikė 30 (Jonas Uselis seminariją paliko⁷³), išlaikė 25⁷⁴. Tik po išlaikytų baigiamųjų egzaminų klierikams buvo teikiami aukštesnieji – subdiakono, diakono, kunigo – šventimai. Subdiakono šventimus Tumas priėmė 1893 m. rugsėjo 26 d. Utenos parapiinės bažnyčios titulu⁷⁵. Šis titulas nepadarė įtakos skiriant Tumą į tarnystės vietą, tačiau jis buvo reikšmingas, nes reiškė Tumo inkardinaciją į Žemaičių (Telšių) vyskupiją⁷⁶. Pažymėtina, kad tik itin retais atvejais vėliau (suteikus kunigo šventimus) dvasininkas ir

70 Adolfo Sabaliausko laiškas Juozui Tumui, 1895 03 01, VUB RS, f. 1, b. F. 54, l. 1–2; Vaižgantas, *Raštai*, t. 16, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, p. 374; Kun. Antanas Kaupas (1870–1913), Aleksandras Dambrauskas-Jakštas, *Užgesę žiburiai*, Kaunas: Zavišos ir Steponavičiaus spaustuvė, 1930, p. 92–93 [perspausdinta iš: *Draugija*, 1913, Nr. 83].

71 Vilma Žaltauskaitė, „*Litvomanų kartos* gimimas: sociokultūrinės laikysenos formavimo(si) erdvė Žemaičių (Telšių) seminarijoje Kaune“, *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos*, t. 4, sud. Violeta Meiliūnaitė, Vilija Ragaišienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2015, p. 80.

72 Plačiau apie priėmimo į seminariją tvarką žr.: *ibid.*, p. 52–49, 76–79.

73 1892–1893 mokslo metų ketvirtojo kurso egzaminų įvertinimų sąrašas, LNB RS, f. 90, b. 89, l. 11–12; 1892 m. *Directorium* prie jo pavardės nurodoma, kad išvyko į Saratovą, taigi galbūt tik pakeitė dvasininkų rengimo įstaigą. Žr.: *Directorium Horarum Canoniarum et Missarum pro Dioecesi Telsensi in Annum Domini Communem MDCCCXCII*, Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1893, p. 160.

74 Sąrašas asmenų, 1893 m. išlaikusių baigiamuosius egzaminus Telšių seminarijoje, RVIA, f. 821, ap. 125, b. 474, l. 144.

75 Liber Ordinatum Curiae Archidioeceseanae Kaunensis ab anno 1850–1869–1989 (toliau – Liber), KAKA, b. 182, l. 83.

76 Herbert Vorgrimler, *Naujasis teologijos žodynas*, Kaunas: Katalikų interneto tarnyba, 2003, p. 160.

būdavo skiriamas į titulinę parapiją⁷⁷. Subdiakono šventimai reikšmingi tuo, kad po jų nebuvo galima laisvai palikti dvasininkų luomo, buvo privaloma kasdienė Liturginių valandų malda⁷⁸. Taigi ne atsitiktinai tą dieną nuo bendramokslinių Tumas gavo dovanų Brevijorių. 51 antro – ketvirto kurso Žemaičių (Telšių) seminarijos klierikas (iš viso tuose kursuose mokėsi 95) lietuvių kalba jam linkėjo pasitikėti Dievo valia ir melsti Jo pagalbos visuose reikaluose. Rašyta: „[d]aug kentėjai lig sziolei, bet padėje tau V. Dievas darbuoties dėl tėvynes naudos. Delko nepadės užtat ir dabar, kad dar daugiau dėl Jo garbės dirbti nori“⁷⁹. Beveik po mėnesio – 1893 metų spalio 24 d. – šv. Jono Kantiečio dieną – vyskupas Mečislovas Leonardas Paliulionis 18-ai subdiakonų (tarp jų ir Tumui) suteikė diakono šventimus⁸⁰, o lapkričio 28 d. Tumui suteikti kunigo šventimai. Iš viso 1893 m. lapkričio 28 d. ir gruodžio 18 d. kunigais buvo įšventinti 22 asmenys⁸¹. Vadinasi, 1893 m. kunigo šventimus gavo anaip tol ne visi įstojusieji. Tiesa, dalis juos priėmė kiek vėliau, kitais metais, tačiau minėti duomenys rodo, kad dvasininkų luomą papildydavo ne visi įstojusieji: vieni seminariją palikti apsisprendavo patys (tiesiog nesugrįždavo po atostogų), kiti metė mokslus dėl ligų, kitus šalino seminarijos vadovybė dėl „pašaukimo stokos“, elgesio (pavyzdžiui, klieriką Antaną Kaupą, pirmojo ir antrojo kurso Tumo bendrakursį)⁸². Tumas seminariją baigė sėkmingai ir aukštesnieji šventimai jam buvo suteikti.

77 Pavyko nustatyti, kad Kazimieras Žagrakalis subdiakono šventimais gavo Klovainių bažnyčios titulą ir ten buvo skirtas vikaru. Žr.: Liber, KAKA, b. 182, l. 60–61. Klovainių vikaro K. Žagrakalio raštas Žemaičių vyskupui M. L. Paliulioniui, 1883 12 18, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 139, l. 54.

78 Adam Stanisław Krasiński, *Prawo kanoniczne krótko zebrane przez Adama Stanisława Krasińskiego Biskupa Wileńskiego Ś. Teologii Doktora*, Wilno, 1861, p. 158; Kristupas Čibiras, *Liturgika*, Valstybinė leidykla Kaune, 1942, p. 54.

79 Dedikacija Juozui Tumui, 1893 09 26 VUB RS, f. 1, F. 545, laiškas 70; *Directorium Horarum Canonicarum et Missarum pro Dioecesi Telsensi in Annum Domini Communem MDCCCXCIII*, Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1893, p. 151–155.

80 Liber, KAKA, b. 182, l. 83–84.

81 Liber, KAKA, b. 182, l. 84: 1893 11 28 įrašas: „Diaconos vero: Andrzejewski Stanislum, Bakszis Casimirum, Bumbulis Casimirum, Einor Joannem, Jadvirszis Jozephum, Jankiewicz Petrum, Łozowski Leonem, Masiulis Antonium, Piotrowicz Antonium, Tumas Josephum, Urbajtis Justinum, Wasilewski Franciscum et Zadejkis Franciscum“. 1893 12 18: „Diaconos: Dement Jozephum, Gieczus Antonium, Kimont Venceslaum, Matianis Josephum, Michałowski Felicianum, Mieszkowski Franciscum, Szwojnicksi Alexandrum, Ulicki Joannem, et Urbanas Michaelum“.

82 Mykolas Vaitkus, seminarijoje Kaune mokėsis 1903–1906 m., nurodė, kad iš 45 įstojusiųjų kunigo šventimai buvo suteikti 17. Mykolas Vaitkus, *op. cit.*, p. 193.

Šventimai ir bažnytiniai paskyrimai

Atkreiptinas dėmesys į aukštesniųjų šventimų suteikimo praktiką Žemaičių (Telšių) vyskupijoje. Tumas juos gavo per du mėnesius, nors Kanonų teisė nurodo ir būtiną amžių (ne mažiau 21–22 metų (beje, Tumas šį kriterijų atitiko)) ir liturginių metų tarpus tarp šventimų teikimo (tiesa, nurodoma, kad vyskupas gali teikti išimtis)⁸³. Žemaičių (Telšių) (o ir Vilniaus⁸⁴) vyskupijoje XIX a. paskutiniaisiais dešimtmečiais nustatėme savitą jų teikimo praktiką. Gali būti, kad nenorėta į dvasininkų luomą įtraukti asmens, kuris nebuvo baigęs seminarijos – išlaikęs baigiamųjų pasaulietinių dalykų egzaminų – ir todėl nebuvo aišku, ar galės gauti tarnystės vietą. Pasaulietinės valdžios sutikimas šiame procese buvo būtinas. Aukštesnieji šventimai dažniausiai teikti išlaikius baigiamuosius egzaminus, todėl egzaminus išlaikiusieji dar gyvendavo seminarijoje jų laukdami⁸⁵. Tačiau fiksuota ir kitokia situacija: subdiakono šventimai kartais asmenims būdavo teikiami ir nebaigus seminarijos, jeigu studentai neturėjo atleidimo nuo karo prievolės (toks atleidimas turėjo būti pateikiamas su stojimo dokumentais) ir ją būtų privalėję atlikti. Pagal 1874 m. visuotinės karo prievolės įstatymą dvasininkai nuo jos buvo atleidžiami. Todėl ir teikti subdiakono šventimai, leidę asmenį priskirti dvasininkų luomui. Pavyzdžiui, 1879 m. lapkričio 23 d. klierikas Marcijonas Jurgaitis (į Žemaičių (Telšių) seminariją priimtas 1877 m.) laiške rašė:

Paltarokas [Tomas Paltarokas priimtas į seminariją 1877 m. – VŽ], gal pažinai, ar Mintaujiszkis, priėmė, wėną isz didžuju paszwentimu, t. y. paszwentimą Subdjakono, kiteip jam butu reikėję szį metą iszeiti słužytu waiskan; dabargi priijimdamas Subdjakonatą paliko lūsas nū tos kibėlos. Asz dar teturiu tiktai keturius teip wadinamus mažūsius paszwentinimus ir praskutumą arba tonzurą; kitą metą [šis žodis įterptas – VŽ] ir man su Imbrasu pasibaigs užwilkimo laikas, dūtas wiresnybės (genitiv. Passivi loco nū wiresn.), norint iszsisukti nū tos kibėlės, prisieis teipat apsieiti, jei bent gadyne kitoniszka wirstu, nės Seminarijos ateisiantį metą dar nebusiu pabaigęs, bet tiktai jei

83 Adam Stanisław Krasiński, *op. cit.*, p.158–159.

84 Pastebėtina, kad Vilniaus vyskupijos seminarijos klierikai aukštesniųjų ir žemesniųjų šventimų vykdavo į Kauną pas Žemaičių (Telšių) vyskupą, jeigu jų vyskupijoje nebuvo vyskupo ordinaro. Būdavo atvejų (1888 m. duomenys), kai mažiau nei per mėnesį jiems Kaune buvo suteikiama tonzūra, žemesnieji ir aukštesnieji šventimai. Žr.: Liber, KAKA, b. 182, l. 72.

85 Atsiminimuose tai nurodo ir Adolfas Sabaliauskas, *op. cit.*, l. 46.

Dėwas padės ketvirtan tiktai perlipsiu kursan arba skyriun. Wyskupas pagrižo isz swetimos szalės 5toje dėnoje Spalu mėnesio. Pagrižęs iszwentė tris Wilnėczus klėrikus kunigais, o du diakonais ir isz musiszkiu wėnā, kaip jau wirsziaus minėjau, subdjakonu.⁸⁶

Beje, 1880 m. gegužės 7 d. Jurgaitis subdiakono šventimus priėmė ir rašė, kad

prijėmiau paszwentinimą subdjakono, t. y. jau palikau kėtai pririsztas pri bažnyczos ir nebegalu jau pagrižszi prė swėto ir jo raskažiū kuniszku, nės tas paszwentinimas yra wėnas isz didžiū, kursai jau reikałauja nū prijėmanczo prižado czystatoje panys-tės [šis žodis įterptas – VŽ] lig smerczo gywenti ir uždeda ant sprando sunkią nasztą poteriu kunįgiszko ir nebełaidža persiskirti su kunįgiszkais drabužiais⁸⁷.

Deja, neturime Tumo ar jo bendramokslų ištarmių apie aukštesniusius šventimus, o anksčiau aptartą Tumo šventimų gavimo seką (nuo 1889 m. iki 1893 m.) rodo jo dvasininko šventimų lapas, pasirašytas vyskupo sufragano Antano Baranausko⁸⁸.

Minėjome, kad mokymo procesas seminarijoje organizuotas pagal įstatus, vidaus gyvenimas – pagal regulą. Joje numatytos įvairios klierikų pareigos. Iškalbingi yra įrašai apie klierikų bažnytines pareigas, jų atliekamas kiekvienais mokslo metais, kiekvieną liturginių metų savaitę. Jie dienų ir valandų tikslumu leidžia patirti seminaristo kasdienybę ir taip pat rodo vyskupijos praktiką formuojant dvasininkus. Taigi jau pirmajame kurse – 1888 m. rudenį – Tumui teko infirmariumo (ligoninės) kuratoriaus, privačiųjų šv. Mišių ministranto pareigos⁸⁹, prasidėjus Adventui jis asistavo kasdienėse šv. Mišiose seminarijos bažnyčioje⁹⁰, o

86 Marcijono Jurgaičio laiškas Jonui Šliūpui, 1879 11 23, LLTI RS, f. 1–4105 (byla be nuoseklios lapų numeracijos). 1879 m. duomenys šventimų knygoje, Liber, KAKA, b. 182, l. 54. Beje, apie Tomo Paltaroko subdiakono šventimus įrašo nėra.

87 Marcijono Jurgaičio laiškas Jonui Šliūpui, 1880 05 [??], Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos RS, f. 1–4105 (byla be nuoseklios lapų numeracijos). 1880 m. duomenys, Liber, KAKA, b. 182, l. 55 (nurodomas subdiakono šventimus gavęs Marcijonas Jurgaitis).

88 Vaižganto išventinimai į kunigus, Maironio lietuvių literatūros muziejus, b. 7888. Pastebėtina, kad tai ne originalas, o nuorašo vertimas. Jame yra keletas neatitikimų (esą subdiakonui Tumui suteiktas Šėtos parapiinės bažnyčios titulas, o diakono šventimą gavo spalio 24 d.), tačiau jie nekelia abejonių dėl aptartų šventimų gavimo.

89 *Libellus functionum quae Clericis imponuntur*. 1888–1895 m. seminarijos klierikų pasiskirstymas bažnytinėms pareigoms (toliau – *Libellus*), LNB RS, f. 90, b. 71, l. 19–21. Dėkoju kolegai dr. Mintautui Čiurinskui, padėjusiam perprasti teksto lotynų kalba subtilumus – VŽ.

90 *Ibid.*, l. 25.

2 pav. 1888–1895 m. seminarijos klierikų pasiskirstymas bažnytinėmis pareigomis knygoje yra įrašyta, kad 1889 m. antrąjį sekmadienį po Epifanijos (Trijų Karalių šventės) šv. Mišiose Seminarijos bažnyčioje patarnauja ir Juozas Tumas. Jis nurodomas kaip akolitas – „Acc“, nors tokių šventimų dar nebuvo gavęs. Įrašai ir piešinys yra ketvirtojo kurso klieriko Kazimiero Jasėno, kuris 1888–1889 mokslo metais pildė bažnyntinių pareigų knygą [informacija yra iš 44 šios knygos lapo]. Libellus functionum quae Clericis imponuntur. 1888–1895 m. seminarijos klierikų pasiskirstymas bažnytinėms pareigoms, LNB RS, f. 90, b. 71, l. 28 verso – 29 recto.

trečiąjį Advento sekmadienį – gruodžio 11 d.⁹¹ – Katedroje⁹². Įdomu, kad šiame įrašė prie Ginoffo ir Tumo pavardės parašyta „Acc.“, tai turėtų reikšti akolitus (Accolythi)

91 *Directorium Horarum Canoniarum et Missarum pro Diocesi Telsensi in Annum Domini Bissextilem MDCCCLXXXVIII*, Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1887, p. 58.

92 *Libellus*, l. 28 rašoma: „Assistentes Dominica III Adventus. In Missa „Rorate“. In Cathedra. [...] Acc. V. V. D. D. Ginoff et Tumas“.

(tai vieni iš keturių žemesniųjų šventimų), tačiau seminarijos šventimų teikimo knyga rodo, kad pirmajame kurse Tumas šių šventimų dar nebuvo priėmęs. Nebuvo jų priėmęs ir antrojo kurso pradžioje, kai XV sekmadienį po Sekminių – rugsėjo 10 d.⁹³ – patarnavo Katedroje⁹⁴. Ar gali būti, kad Tumas gavo tik bažnytinį paskyrimą ir atliko tai, ką akolitas atlieka šv. Mišių metu, nors ir neturėjo tokių šventimų? Vilniaus vyskupo Krasinskio parengtoje „Kanonų teisėje“ tokių galimybių nenurodoma, bet galbūt tai vyskupijos (ar vadinamojo Šiaurės vakarų krašto seminarijų) ypatybė, kurią sąlygojo konkrečios aplinkybės, susijusios su pasaulietinės valdžios laikysena. Vyskupijos šventimų teikimo įrašų knygoje fiksuojama, kad tik 1889 m. gruodžio 21 d. Tumas iš vyskupo sufragano Antano Baranausko gavo tonzurą ir priėmė keturis žemesnius šventimus (taigi ir akolito): „prima tonsura et IV Minoribus Ordinibus initiavit“ (sąrašė nurodomi 32 asmenys)⁹⁵. 1890 m. bažnytinių pareigybių knygoje Tumo pavardė pasitaiko retai (galbūt užimti pareigų neleido prasta sveikata). Tais metais po šv. Velykų (jos buvo balandžio 1 d.) Tumas įrašytas kaip kiekvienos dienos patarnautojas per pietus kartu su Sturevičiumi, Kimontu ir Žvirbliu⁹⁶. Sugrįžus į seminariją 1891 m. Tumo pavardę randame tik tarp patarnaujančiųjų po XX sekmadienio po Sekminių (ir prieš Visų Šventųjų šventę), t. y. po 1891 m. spalio mėn. 27 d. ir jis yra įrašytas prie Rytinių ir Vakarinių giedotojų⁹⁷. Kadangi tokios jo pareigos nedažnos, galima daryti prielaidą, kad jis nebuvo itin balsingas klierikas. 1892 m. vasarą dar vienas įrašas, fiksuojantis, kad IV sekmadienį po Sekminių

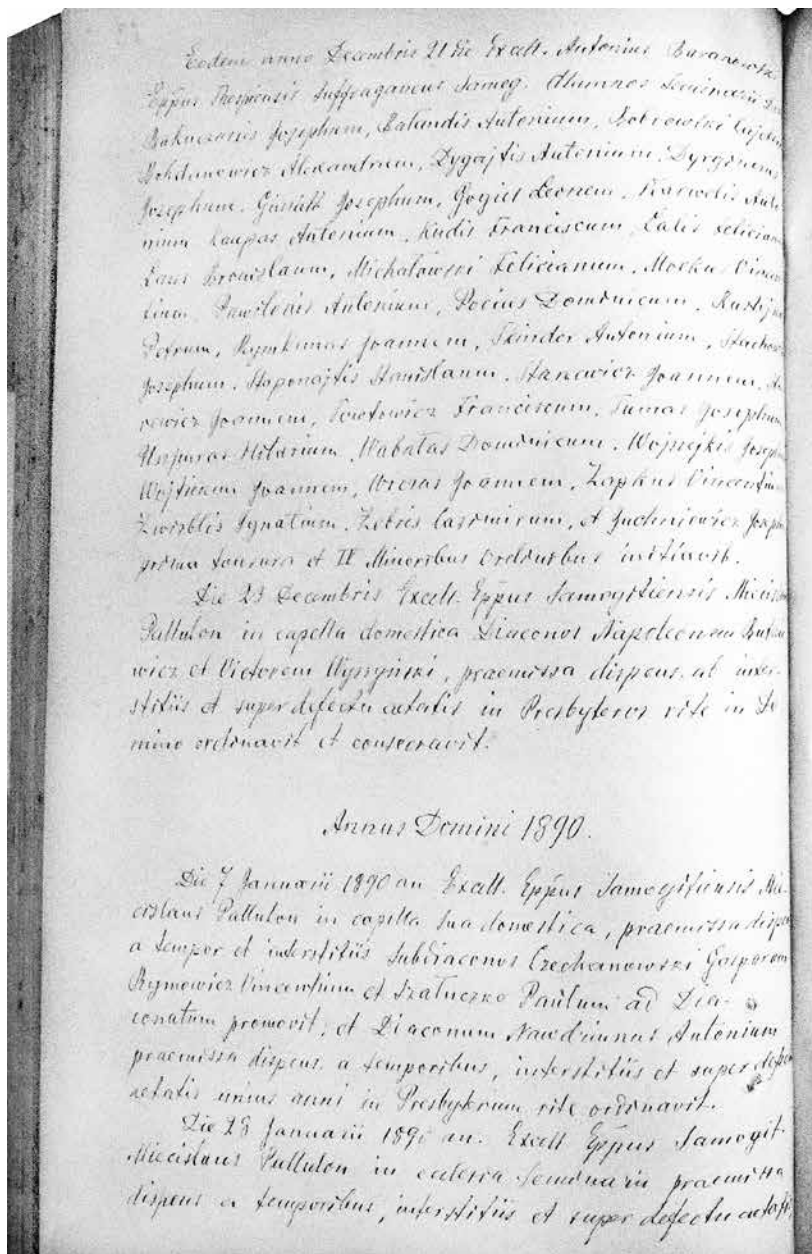
93 *Directorium Horarum Canoniarum et Missarum pro Dioecesi Telsensi in Annum Domini Communem MDCCCLXXXIX*, Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1888, p. 47.

94 *Libellus*, LNMMB RS, f. 90, b. 71, l. 45 rašoma: „Assistentes Dominica XV post Pent. In Cathedra. [...] Accolythi. 1.) V. D. Sturewicz 2.) Tumas“.

95 Liber, KAKA, l. 76. Išvardijami: „Bakuczonis Josephum, Bałandis Antonium, Bobrowski Cajoten, Bohdanowicz Alexandrum, Dygajtis Antonium, Dyrzinczus Jozephum, Giniatt Josephum, Gogiel Leonem, Karwelis Antonium, Kaupas Antonium, Kudis Franciscum, Lalis Felicianum, Laus Bronislaum, Michałowski Felicianum, Mockus Vincentium, Pawilonis Antonium, Pocius Dominicum, Rustejko Petrum, Rymkunas Joannem, Skinder Antonium, Stachowski Josephum, Steponajtis Stanislaum, Staszewicz Joannem, Sturewicz Joannem, Towtowicz Franciscum, Tumas Josephum, Uszpuras Hilarium, Wabałas Dominicum, Wojnejkis Josephum, Wojtiekun Joannem, Wiczas Joannem, Zapkus Vincentium, Zwirblis Ignatium, Zebris Casimirum, et Juchniewicz Joseph prima tonsura et IV Minoribus Ordinibus initiavit.“ (33 asmenys iš Tumo kurso, o Juknevičius ir Žebrys iš trečiojo kurso – VŽ)

96 *Libellus*, LNB RS, f. 90, b. 71, l. 67.

97 *Ibid.*, l. 106.

3 pav. Žemaičių (Telšių) vyskupijos šventimų teikimo knygos lapas, kuriame įrašas apie [1889 m.] gruodžio 21 d. Juozo Tumo ir kitų klierikų gautą tonzurą ir keturis žemesnius šventimus (įrašas apie Tumą vienuoliktoje eilutėje nuo viršaus). Liber Ordinatum Curiae Archidioecesa-nae Kaunensis ab anno 1850–1869–1989, KAKA, b. 182, l. 76 verso.

(t. y. 1892 06 21⁹⁸) Tumas asistuoja seminarijos bažnyčioje⁹⁹. Prie jo pavardės įrašyta „Subd.“, t. y. subdiakonas. Šis įrašas taip pat prieštarauja šventimų teikimo knygos įrašui apie Tumui teiktą subdiakono šventimą 1893 m. rugsėjo 26 d. Vargu ar bus suklydęs klierikas Dominykas Pocius, tais mokslo metais pildęs bažnytinių pareigų knygą¹⁰⁰. Didesnė tikimybė, kad tai bažnytinis paskyrimas, rodantis, kad seminarijoje būta savitos praktikos klierikų įgūdžiams suformuoti. Ketvirtame kurse 1892 m. rudenį Tumo pavardę randame savaitę po XVIII sekmadienio po Sekminių (t. y. 1892 09 27)¹⁰¹ tarp kiekvienos savaitės dienos patarnautojų: „Officiales per hebdomadam“. Jis ir Romanovskis nurodomi kaip skaitovai – „lectores“¹⁰². Reguloje buvo nurodyta, kad seminarijoje valgio metu turi būti skaitoma dvasinė literatūra. Rugsėjo pabaigoje tą darė Tumas. Jis 1892 m. dar minimas ir tarp kasdienos patarnautojų savaitę po Visų Šventųjų šventės¹⁰³. 1893 m. iki mokslo metų pabaigos Tumo pavardė pareigų knygoje nerasta. Galbūt taip yra dėl to, kad ketvirtakursis ruošėsi egzaminams. Kita vertus, jo bendrakursiai pareigų turėjo ir 1893 m. O kodėl jų neturėjo Tumas – neišku. Visgi ketvirtą kursą Tumas baigė, egzaminus išlaikė, visus šventimus gavo.

Pastebėtina, kad ne po studijų baigimo, t. y. egzaminų, o tik suteikus subdiakono šventimą Žemaičių (Telšių) vyskupas ėmė rūpintis valdžios leidimu naujai išventintam dvasininkui užimti tarnybos vietą. Dėl Tumo dar 1893 m. rugsėjo 30 dieną buvo kreiptasi į Kurliandijos gubernatorių atsiklausiant, ar galima seminariją baigusį Tumą skirti vikaru Mintaujoje vietoje buvusio vikaro Prialgauskio¹⁰⁴. Teigiamas atsakymas gautas gruodį¹⁰⁵. Tumas dar turėjo duoti tarnybos priesaiką, pasirašyti po ja. 1894 m. sausio 1 d. Svėdasų bažnyčioje vyko primicijos – pirmosios Tumo aukotos šv. Mišios¹⁰⁶. Dvasininkai stengėsi pirmą-

98 *Directorium Horarum Canoniarum et Missarum pro Dioecesi Telsensi in Annum Domini Bissextilem MDCCCXCII*, Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1892, p. 35.

99 *Libellus*, LNB RS, f. 90, b. 71, l. 129.

100 *Ibid.*, l. 130.

101 *Ibid.*, l. 134; *Directorium Horarum Canoniarum et Missarum pro Dioecesi Telsensi in Annum Domini Bissextilem MDCCCXCII*, Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1892, p. 50.

102 *Libellus*, LNB RS, f. 90, b. 71, l. 134.

103 *Ibid.*, l. 140.

104 Pastebėtina, kad Mykolas Prialgauskis vikaru buvo ne Mintaujoje, o Alšvangoje (Kurliandijos dekanatas). Žr.: *Directorium Horarum Canoniarum et Missarum pro Dioecesi Telsensi in Annum Domini Communem MDCCCXCIII*, Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1893, p. 186.

105 Kurliandijos gubernatoriaus raštas Žemaičių (Telšių) vyskupui, 1893 12 21, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 160, l. 316.

106 Kun. Juozapo Tumo formularas [po 1920 m.], VUB RS, f.1, b. F. 58, Rš. 681, l. 61.

4 pav. 1888–1895 m. seminarijos klierikų pasiskirstymas bažnytinėmis pareigomis knygoje yra įrašyta, kad 1892 m. ketvirtąjį sekmadienį po Sekminių Tumas asistuoja seminarijos bažnyčioje. Libellus functionum quae Clericis imponuntur, LNB RS, f. 90, b. 71, l. 128 verso – 129 recto.

sias šv. Mišias aukoti savo gimtojoje parapijoje. Pasaulietinė valdžia šią tradiciją siekė pakeisti, tačiau nesėkmingai, todėl bent kontroliavo. Vyskupas ją turėjo suderinti su pasaulietine valdžia, vietos administracija. Buvo ribojamas šių šv. Mišių išskilmingumas, galinčiųjų jose dalyvauti dvasininkų skaičius¹⁰⁷. Tikėtina, kad aplinkinių parapijų dvasininkai dalyvavo Tumo primicijose, galbūt dalyvavo

107 Vilma Žaltauskaitė, „Romos katalikų dvasininkas: luomo apibrėžtis ir tapatybės konstravimas. Žemaičių (Telšių) ir Vilniaus vyskupijos XIX a. paskutiniaisiais deš. – XX a. pradžioje“ [II dalis], Lietuvos istorijos metraštis 2012/1, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2013, p. 90–91.

ir buvusių bendramokslių. Tokia tradicija egzistavo: pats Tumas ketino vykti į savo draugo svėdasiškio Aleksandro Bubliko primicijas¹⁰⁸. Po primicijų vykdavo ir vaišės. 1894 m. per Tris Karalius Tumas atvyko į Mintaują. Kaip atsiminė Mintaujos klebono tarnaitė Marija Jablonskytė, jis atsivežė daug knygų¹⁰⁹. Taip prasidėjo kunigo Tumo tarnystė.

Mintauja

Pats Tumas pirmąją dvasininko tarnystės vietą prisiminė su ypatingu nusivylimu – kaip pragarą¹¹⁰, tremtį ir bausmę už savo aiškią lietuvišką laikyseną seminarijoje. Tokia pozicija dominuoja ir istoriografijoje. Tačiau analizuokime įdėmiau. 1909 m. Tumas rašė, kad „tik išvęstą kaipo aiškų lietuvi 1893 m. išsiuntė Paliulionas [Žemaičių (Telšių) vyskupas – VŽ] į Latviją“¹¹¹. Kiek vėliau rašė: „[k]ai po „litvomaną“, naujai atvykęs kun. Kriškijonas¹¹² pasirūpino mane iškišti į Kuršą. Patekau į Jelgavą (Mintaują), apkrautas visokiais įsakymais užsiimti *latvių* [Tumo pabraukta – VŽ] katalikiškąja literatūra. Ten prabuvau iki 1895 m. vasaros galo. Kaip nenorintį latviškai mokytis, tas patsai Kriškijonas išmetė iš gubernijos miesto į tamsųjį gilumą Žemaičių, tą patį Mosėdį, kur pirmiau buvo Dėdė Atanazas“¹¹³. Tumas tikrai emociškai aprašo tarnystės vietų kaitą: čia jį „iškiš[a] į Kuršą“, paskui „išmet[a] iš gubernijos miesto į tamsųjį gilumą Žemaičių“. Jo aprašymus interpretuoti galima įvairiai. Paraidžiui sekant Tumo tekstą ir emociją situacija matoma vienaip, o įvertinant tekstų visumą ir kontekstą – kiek kitaip. Juk ir kitas tarnystės vietas jau Kauno gubernijoje Tumas vertino kritiškai-

108 Juozas Tumas, „Lietuvių kultūros centrai. Mintaujoje“, *Lietuvos aidas*, 1928, Nr. 76, Aleksandras Merkelis, *op. cit.*, p. 55.

109 Antanas Tyla, „Vaižganto ir jo brolio Jono Tumo 1896–1897 m. byla dėl draudžiamos literatūros platinimo“, *Literatūra*, 1970, 12 (1), p. 37.

110 Juozas Tumas, „Lietuvių kultūros centrai. Mintaujoje“, *Lietuvos aidas*, 1928, Nr. 76.

111 Juozo Tumo laiškas Antanui Kaupui, 1909 03 28, VUB RS, f. 187, b. 11, l. 10A–17.

112 1893 m. vasarą Kurliandijos dekanas Pranciškus Kriškijanis buvo paskirtas į Žemaičių (Telšių) seminariją inspektoriumi, dekanu pareigoms skirtas Liepojos klebonas Eduardas fon der Roppas. Žemaičių (Telšių) vyskupo raštas Liepojos klebonui, Telšių konsistorijai, 1893 06 [??], LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 160, l. 352

113 Juozo Tumo laiškas Sofijai, 1911 03 16, VUB RS, f. 1, b. F 58, l. 154–155.

kai arba negatyviai, nors kabutėse¹¹⁴. O iš ilgesnės laiko perspektyvos perkėlimą į Mosėdį jau vertino pozityviai: „paskyrė vikaru į Mosėdį, vadinasi lydį įmetė į vandenį“¹¹⁵. Todėl galima abejoti, kad Mintauja buvo blogiausia vieta tik ką kunigo šventimus gavusiam dvasininkui Tumui, skirtam vikaru. Galbūt vikaras tiesiog nebuvo nusiteikęs ten vykti. Tumas ir jo draugai klierikai manė jam būsiant tinkamą tarnybą Lietuvos mieste¹¹⁶.

Nežinia, kaip patikimai Tumas buvo informuotas apie skyrimo į Mintaują aplinkybes, nežinia, kiek minėtasis naujasis seminarijos inspektorius Kriškijanis turėjo įtakos vyskupui Paliulioniui skirstant tarnystės vietas, nes dvasininkų skyrimai – vyskupo pareiga. Tačiau svarbu pastebėti, kad tarp 1893 m. gavusiųjų kunigo šventimus nebuvo nė vieno iš Kurliandijos gubernijos, t. y. nebuvo tokio asmens, kurį būtų galima paskyrimu sugrąžinti į „namus“. O ir kiti 1893 m. naujai iššventinti kunigai nebuvo palikti vikarais vyskupijos centre ar skirti vikarais į aukščiausios klasės parapijas¹¹⁷. Juo labiau negalima teigti, kad tikrai esama ryšio tarp studijų seminarijoje rezultatų, klieriko buvusio luomo (valstietis ar bajoraitis) ir paskyrimo vietos. Pavyzdžiui, minėtasis Urbaitis, itin sėkmingai išlaikęs baigiamuosius egzaminus (nors trejetus gavęs iš Šv. Rašto ir dogminės teologijos), buvo skirtas į Palėvenę Utenos dekanate, t. y. į penktos – žemiausios – klasės parapiją su 3803 parapijiečiais. Keletas kitų paskyrimų: Kazimieras Bakšys skirtas vikaru į Kriaunas (penktos klasės parapiją) Obelių dekanate; Jonas Einoras – į Jūžintus (taip pat penktos klasės parapija) Obelių dekanate; Antanas Masiulis – į Konstantinovą (penktos klasės parapija) Jonišio dekanate; Juozapas

114 Autobiografijoje, publikuotoje 1929 m., Tumas rašė: „Už ryškų, nekompromisinį tautiškumą, manau, tyčia buvau išstremtas į Latviją, į Mintaują. [...] dėl tos pat tautybės, vėl buvau „išstremtas“ į gilumą Žemaičių, į Mosėdį Telšių ap. Vasarą 1895. [...] 1898 m. buvau dar giliau „nutremtas“ į Žemaičius; būtent į Kulių, tarp Plungės ir Gargždų, nebetoli Prūsų sienos“. Vaižgantas, *Raštai*, t. 14, Kaunas: Zavišos ir Steponavičiaus spaustuvė, 1929, p. 268. Aldona Vaitiekūnienė, *op. cit.* p. 26.

115 Juozas Tumas, „Lietuvių kultūros centrai. Mintaujoje“, *Lietuvos aidas*, 1928, Nr. 76.

116 Juozas Tumas, „Lietuvių kultūros centrai. Mintaujoje“, *Lietuvos aidas*, 1928, Nr. 74.

117 Imperinės valdžios nurodymu XIX a. pirmojoje pusėje parapijos buvo suskirstytos į klases (1–5). Nuo parapijos klasės priklausė parapijos klebono etatinis atlyginimas, kurį mokėjo valstybė iš nusavinto Bažnyčios turto procentų. 1-os klasės – 600, 2-os – 500, 3-os – 400, 4-os – 275, 5-os klasės – 230 rublių. Plačiau žr.: Aldona Prašmantaitė, *1863 metų sukilimas ir Katalikų Bažnyčia Lietuvoje*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2014, p. 47–49; Vilma Žaltauskaitė, „Socialiniai aspektai...“, *op. cit.*, p. 96. Minimios dvasininkų tarnystės vietas nustatytos pagal: *Directorium Horarum Canoniarum et Missarum pro Dioecesi Telsensi in Annum Domini Communem MDCCCXCIV*, Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1893.

Juodviršis skirtas į Žvingius (ketvirtos klasės parapija) Rietavo dekanate; Pranciškus Vasilevskis skirtas į Dotnuvą (antros klasės parapija su 6974 parapijiečiais) Krakų dekanate; Kazimieras Bumbulis į Raseinius (antros klasės parapija su 10137 parapijiečiais) Veliuonos dekanate. Pastarieji abu skirti į aukštos klasės ir gausias parapijas, nors jų egzaminų rezultatai labai skyrėsi – Vasilevskio visų dalykų rezultatai prastesni. Taigi sunku nustatyti visas skyrimo į tarnybos vietą aplinkybes, tačiau Tumas tikrai nebuvo vienintelis dvasininkas, kuriam nepatiko jo paskyrimo vieta¹¹⁸. Tik ką išventinto kunigo Tumo planuose Kurliandijos gubernijos nebuvo, tačiau argi dvasininkas galėjo turėti savų planų. „Ortodoksinį“ nusiteikimą tarnauti ten, kur būsi paskirtas, Tumas aprašė¹¹⁹, tačiau realybėje priimti skirtą tarnystės vietą buvo sunku. Galima svarstyti: galbūt Tumas ir buvo tyčia išsiųstas į vyskupijos pakraštį dėl savo lietuviško veiklumo, betgi šiuo atveju Obelių ar Novoaleksandrovsko dekanatas būtų dar didesnis „pakraštys“. O galbūt jo veiklumas buvo įvertintas pozityviai – panašaus veiklumo, tik latvių kalba, iš jo gi tikėtasi Kurliandijos gubernijoje, tokius planus minėjo Tumas¹²⁰. Kurliandijos gubernija buvo ta Žemaičių (Telšių) vyskupijos dalis, į kurią pasaulietinė valdžia neretai siekdavo skirti dvasininkus, paleistus po bausmių atlikimo Rusijos gubernijose, Sibire ar vienuolynuose¹²¹, nes taip manė apribosianti jų įtaką. Ten siųsdavo net nuo vyskupijos centro atskirtus hierarchus: toks buvo vyskupo sufragano Aleksandro Beresnevičiaus atvejis (jis pasaulietinės valdžios nurodymu rezidavo būtent Mintaujoje, kol po vyskupo Motiejaus Valančiaus mirties buvo patvirtintas vyskupijos valdytoju¹²²), bet ar ir bažnytinė valdžia mąstė taip pat, ar matė naujai išventinto kunigo Tumo pavojingą įtaką ir todėl jį siuntė į Mintaują,

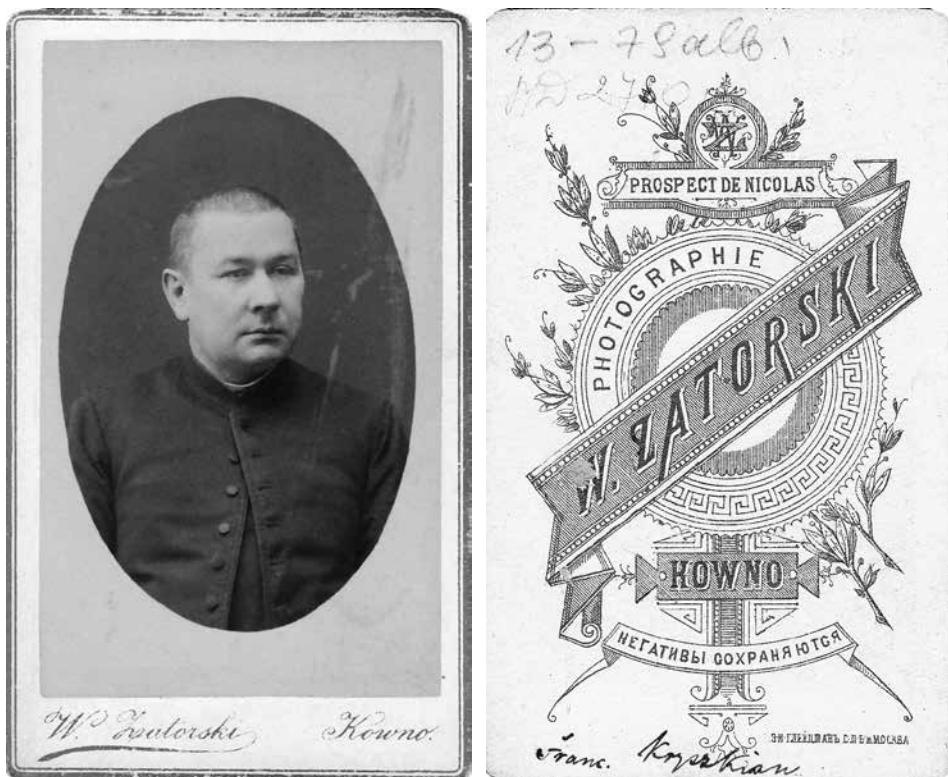
118 Apie horizontaliojo socialinio mobilumo raišką žr.: Vilma Žaltauskaitė, „Romos katalikų dvasininkų socialinis mobilumas (po 1863–1864 m. sukilimo – iki XX a. pradžios)“, *Lietuvos istorijos metraštis 2014/2*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, p. 115–118.

119 Juozas Tumas, „Lietuvių kultūros centrai. Mintaujoje“, *Lietuvos aidas*, 1928, Nr. 74.

120 Aleksandras Merkelis, *op. cit.*, p. 46, 1911 03 16 Juozo Tumo laiškas Sofijai, VUB RS, f. 1, b. F 58, l. 154.

121 Nurodomas 1881 07 28 Aukščiausiojo imperatoriaus leidimas atlikusius bausmę skirti tarnybai į Pabaltijo gubernijas, kiekvienu atveju prašant Vidaus reikalų ministerijos leidimo, LVIA, f. 378, ap. 1881 BS, b. 271, l. 15; Vidaus reikalų ministro raštas Žemaičių (Telšių) vyskupui, 1898 02 19, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 171, l. 100; Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius. Tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*, Vilnius: Mintis, 1999, p. 612, 616.

122 *Ibid.*, 758–759; 762; Ks. Witold Kujawski, *Aleksander Kazimierz Bereśniewicz (1823–1902) biskup Kujawsko-Kaliski (1883–1902)*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2010, p. 30–31.

5 pav. Kunigas Pranciškus Kriškijanis. Seminarijos inspektorius nuo 1893 m. vasaros. Fotografija iš Jono Mačiulio (Maironio) albumo. Maironio lietuvių literatūros muziejus, A79 – 2710–13. Abi pusės.

neaišku. Manau, kad vienareikšmiškai taip teigti negalima. Juk kitiems dvasininkams tai buvo tiesiog jų tarnystės vieta, nuo kurios kilta bažnytinės hierarchijos sistemoje. Ir minėtasis Kriškijanis 1893 m. į seminariją Kaune atvyko iš Mintaujos. Kita vertus, Kurliandijos kaip ištremtųjų apgyvendinimo vietos statusas galėjo veikti Tumo vertinimą, taip pat jį galėjo formuoti turėti lūkesčiai, tačiau istoriografijoje šis neigiamas vertinimas buvo perimtas nereflektuojant¹²³, neįvertinant, kad Bažnyčioje dvasininkas ne renkasi pats, bet yra skiriamas tarnystei.

¹²³Aleksandras Merkelis net nurodo, kad „[kun.] Tumas savo buvusiam inspektoriumi [P. Kriškijaniui] neprieštaravo, tačiau į savo paskyrimą žiūrėjo kaip į ištremimą“. Žr.: Aleksandras Merkelis, *op. cit.*, p. 46. Pastebėtina, kad Tumas seminariją baigė inspektoriumi tebesant Eduardui Barauskiui, o Kriškijanis buvo paskirtas inspektoriumi 1893 m. vasarą.

Mintauja – Kurliandijos gubernijos miestas, nedidelė antros klasės parapija su 1752 parapijiečių Kurliandijos dekanate¹²⁴. Lyginant su kitomis Žemaičių (Telšių) vyskupijos parapijomis, kuriose neretai vienas dvasininkas aptarnaudavo ir didesnę plotą, ir tūkstančiu ar keletu tūkstančių daugiau tikinčiųjų, Mintauja buvo nedidelė parapija, ir dvasininkai joje neturėjo būti itin užimti. Ir Tumo kaip vikaro tarnystė neturėjo būti itin varginanti: šv. Mišios buvo aukojamos kiekvieną dieną, o pamokslai sakomi šventadieniais lenkų, vokiečių, latvių ir lietuvių kalba. Tumas sakė pamokslus lenkų ir lietuvių kalba¹²⁵, turbūt 11 val. ir 15.30 val.¹²⁶. Nedidelėje parapijoje nereikėjo toli ir dažnai vykti su Ligonių sakramentu, ilgai pildyti metrikų knygų, išrašinėti daug krikšto, mirties, santuokų metrikų kopijų. Gali būti, kad tai ir negarantavo didesnių vikaro pajamų, nes visos minėtos dvasininko pareigos buvo apmokamos aukomis, o atlygi už metrikų kopijas numatė ir įstatymai. Tumas rašė, kad jo pajamos per metus Mintaujoje buvo „400–500 (maximum) rubliu“¹²⁷ (beje, tokį etatinį atlyginimą gaudavo antros ir trečios klasės parapijos klebonas. Žinoma, jis gaudavo ir daugiau pajamų¹²⁸). Vikarai Šiaurės vakarų krašto parapijose bažnyčiose etatinio atlyginimo negaudavo¹²⁹, bet Tumas Mintaujoje ir negyveno tik iš klebono jam skiriamų 20 rublių metams¹³⁰. Tokioje parapijoje ir laiko sau – savo veiklai – dvasininkui turėjo likti. „Tarnavimas Dievui ir Bažnyčiai paprastai nesugaišina viso kunigo laiko“, rašė Tumas kiek vėliau – 1898 m.: „Tiesa, esti tokių laikų, kad per kiauras dienas tenka sėdėti bažnyčioje arba ratuose. Bet dažniausiai kunigo užsiėmimai baigiasi iki pietų. Kam sunaudoti popietuvė?“ Ir pats atsakė, kad vieni skiria laiko rašymui, knygoms, laikraščiams ir „net velykiniu laiku randa dvi valandas sau“, tačiau nurodė ir tuščią laiko leidimą „nuolat prie žaliojo stalielio“ – kortų¹³¹. Rašydamas apie Mintaują Tumas prisiminė, kad prasingos

124 *Directorium Horarum Canoniarum et Missarum pro Dioecesi Telsensi in Annum Domini Communem MDCCCXCIII*, Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1893, p. 186.

125 Juozas Tumas, „Lietuvių kultūros centrai. Mintaujoje“, *Lietuvos aidas*, 1928, Nr. 75.

126 Mintaujos parapiinės bažnyčios inventorių, 1899 m., LVIA, f. 696, ap. 2, b. 202, l. 62.

127 Juozas Tumas Antanui Kaupui, 1909 03 28, VUB RS, f. 187, b. 11, l. 15.

128 Vilma Žaltauskaitė, „Socialiniai aspektai Vilniaus ir Žemaičių (Telšių) vyskupijos Romos katalikų dvasininko tarnystėje ir gyvenimoje“, *Lietuvos istorijos metraštis 2017/1*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2017, p. 96–99.

129 Kulių vikaro Juozo Tumo 1898 m. tarnybos lapas, LVIA, f. 696, ap. 2, 984, l. 246.

130 Mosėdžio vikaro Juozo Tumo 1895 m. tarnybos lapas, LVIA, f. 696, ap. 2, 984, l. 238, 239.

131 Vaižgantas, *Raštai*, t. 16, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, p. 318–319.

veiklos laisvu laiku jam ir stigo¹³². Neapsieita be nuobodulio, liūdesio ir ilgesio. „Aukšta tarnystė svetimame krašte reikalauja, kad labai save pamirštumei, labai savęs išsižadėtumei. Šabloninis aptarnaujamų miestelėnų gyvenimas verčia taitintis. Tarnystė; gyvenimo šablonas, kai ne tarnystė. Katra katrą ėda? Neišpainioju“, – rašė apie tuos metus Tumas¹³³. O kiek vėliau paaiškino, „kad tarnystė ir šablonas pirmiausia mano laiką ėda, o jau belaiškė išėda vidurį. [...] Netvarka viduje daro liūną, kurin įsmenga visa nauja; kas netikėta, ūmai pakyla. Smenga ir nespiria ieškoti išėjimo“¹³⁴. Atrodo, kad tuomet Tumo netenkino ir tarnystė, ir kasdienybė. Gitana Vanagaitė citavo Tumo ištarmę apie aukštą tarnystę ir tame įžvelgė krikščioniško nuolankumo poziciją¹³⁵. Mano galva ši citata labiau parodo jo stygių, ypač 1895 m. neseniai išventinto, jauno dvasininko sumaištį. Tumo dvasininko tarnystė rodo, kaip buvo sudėtinga dvasininkui klerikalinėje Bažnyčios sistemoje – hierarchinėje ir paklusimu pagrįstoje institucijoje pereiti į dvasininko ganytojo, sielovadininko tarnystę, išplėsti ir apjungti dvasininko tarnystę bažnyčioje, zakristijoje ir už jos sienų. Ankstyvuojau Tumo tarnystės laiku apie pirmąją žinome itin nedaug – pamokslai Mintaujoje, vaikų katekizacija.

Beje, kiemsargiu Mintaujoje tarnavusiam Jonišio miestiečiui Petruui Drigo-tui 1897 m. prisiminus Tumą atrodė, kad jis „gyveno linksmai, nors pas jį retai kas ateidavo, daugiausia rinkdavosi pas kleboną“¹³⁶. Parapijietė Marija Lešnevičiūtė prisiminė užeidavusi „pas Tumą arbatos gerti, kur susitikdavo daug įvairių žmonių. Pasisakė, kad ir ji turinti tokią pat Tumo nuotrauką“¹³⁷. Beje, jai Tumo fotografiją rodė žandarų rotmistras Šeršovas 1896–1897 m. tiriant jau Mosėdžio vikaro Tumo ir jo brolio Jono bylą dėl lietuviškos spaudos platinimo. Istoriografijoje fiksuota¹³⁸, o ir Tumas itin pabrėždamas prisimena Mintaujoje prasidėjusį bendravimą su lietuvių inteligentais. Tačiau jo epistolinis palikimas rodo, kad

132 Juozas Tumas, „Lietuvių kultūros centrai. Mintaujoje“, *Lietuvos aidas*, 1928, Nr. 74–76;

Vaižgantas, *Raštai*, t. 3, Kaunas–Vilnius: „Švyturio“ bendrovės leidinys, 1922, p. 131–132.

133 Vaižgantas, *Raštai*, t. 4, Kaunas–Vilnius: „Švyturio“ bendrovės leidinys, 1922, p. 132.

134 *Ibid.*

135 Agnė Grinevičiūtės pokalbis su Juozo Tumo Vaižganto kūrybos tyrėja prof. Gitana Vanagaitė „Gyvenimo kūrimo gramatika pagal J. Tumą–Vaižgantą“, prieiga internetu: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2019-09-20-gyvenimo-kurimo-gramatika-pagal-j-tuma-vaizganta/177397> [žiūrėta 2019 09 27]

136 Antanas Tyla, *op. cit.*, p. 38.

137 *Ibid.*

138 Aleksandras Merkėlis, *op. cit.*, p. 50–51, Aldona Vaitiekūnienė, *op. cit.*, p. 26–27.

Mintaujoje mezgėsi ne tik lietuviška kultūrinė veikla apibūdinamos patirtys, bet ir kasdieniški draugiški ryšiai su parapijiečiais ir parapijietėmis (ir lenkakalbėmis). Užeinama išgerti arbatos, dovanojamos fotografijos ir šis bendravimas palaikytas ilgai: ir Tumui išvykus domėtasi jo veikla, pasakota Mintaujos kasdienybė, 1897 m. siūlyta pagalba jo broliui Jonui, kalintam dėl lietuviškos spaudos platinimo Sankt Peterburge. Susirašinėta ir XX a. 2-ame dešimtmetyje¹³⁹. Taigi Mintaujoje vikaro Tumo išgyventa įvairių ir ne tik „pragariškų“ patirčių. Su parapijiečiais bendrauta, su klebonu – ir konfliktuota. Kanoninė vikaro priklausomybė nuo klebono ir individuali charakterių raiška kūrė precedentus vikaro ir klebono tarpusavio santykių įtampoms¹⁴⁰. Todėl Tumo aprašytieji jo konfliktai su Mintaujos klebonu nėra unikalūs. Nors juose itin pabrėžiamas tautiškumo (lenkiškumo-lietuviškumo) dėmuo¹⁴¹, bet galėjo būti ir kitų aplinkybių. Pavyzdžiui, yra akivaizdus asmens orumo demonstravimas, laisvo žmogaus laikysenos teigimas Tumo atsakyme klebonui, kuris visur bandė kontroliuoti vikarą¹⁴². Tuo metu Mintaujoje klebonu buvo Petras Valentas (33 metų), o gimnazijoje tikybą dėstė kunigas Juozapas Genys (37 metų). Abu teologijos magistrai buvo baigę imperatoriškąją Romos katalikų dvasinę akademiją Sankt Peterburge, taigi dvasininkų hierarchijoje žymiai aukštesni už vikarą. Ir savo statusą vikarui demonstravo. Vis dėlto kai Valentas ir Genys sulaukė pasaulietinės valdžios represijų dėl Kelcų seminarijos bylos¹⁴³, Tumas prisiminė, kad su jais susitaikė. Su Kazanėn

139 Vandos Gizbertaitės laiškas kun. Juozui Tumui, 1896–1898, VUB RS, f.1, b. D. 1003, 1–10 laiškas (byla be išsatinės lapų numeracijos). Bendri pažįstami ir pažįstamos aptariami kun. Juozapo Bakučionio laiškuose Tumui. Bakučionis buvo skirtas vikaru į Mintaują iškėlus iš ten Tumą. Žr.: VUB RS, f.1, b. F 545, 22–24 laiškas (byla be išsatinės lapų numeracijos); Bronislavos [?], Marijos Korsakaitės, Marijos Lešnevskos laišakai Tumui, VUB RS, f. 1, b. F. 545, 66–67, 122–125, 143–144 laiškas.

140 Vilma Žaltauskaitė, „Romos katalikų dvasininkų socialinis mobilumas (po 1863–1864 m. sukilimo – iki XX a. pradžios)“, *Lietuvos istorijos metraštis 2014/2*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, p. 118; Vilma Žaltauskaitė, „Socialiniai aspektai Vilniaus ir Žemaičių (Telšių) vyskupijos Romos katalikų dvasininko tarnystėje ir gyvenimoje“, *Lietuvos istorijos metraštis 2017/1*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2017, p. 96–101.

141 Juozas Tumas, „Lietuvių kultūros centrai. Mintaujoje“, *Lietuvos aidas*, 1928, Nr. 74–75.

142 Aleksandras Merkelis, *op. cit.*, p. 54–55.

143 Kelcų seminarijoje buvo rasta draudžiamos literatūros. Taip pat sąrašas su imperatoriškosios Romos katalikų dvasinės akademijos Sankt Peterburge 1887 m. absolventų pavardėmis, kurie pasižadėjo remti pasaulietinės valdžios nubaustus dvasininkus. Dvasininkai apkaltinti nusikalstamu bendrininkavimu siekiant pakeisti kunigų elgesį ir per juos darant įtaką liaudžiai, kaltinti organizavus slaptus suvažiavimus. Administracine tvarka (policijos priežiūra,

6 pav. Kunigas Jonas Leparskis, Mintaujos klebonas nuo 1895 m. Fotografija iš Jono Mačiulio (Maironio) albumo. Maironio lietuvių literatūros muziejus, A79– 2710–3. Abi pusės.

išsiųstu Geniu Tumas ir susirašinėjo¹⁴⁴. Represijų akivaizdoje konfliktas buvo pamiřstas. Naujasis Mintaujos klebonas Jonas Leparskis Tumui negatyviai neužkliuvo¹⁴⁵. Visgi paties vikaro iniciatyva (taip nurodo Tumas) jis 1895 m. rugpjūtį pradėjo vikarauti jau kitoje parapijoje ir jau Kauno gubernijoje – Mosėdyje

draudimas gyventi tam tikrose vietovėse ir dėstyti mokymo įstaigose) buvo nubausti 14 kunigų. Tarp jų ir Juozapas Genys, Petras Valentas. Po revizijos Žemaičių (Telšių) seminarijoje administracine tvarka nubaustas ir šios seminarijos dėstytojas kun. Petras Barauskis. 1896 05 14 manifestu bausmė dovanota, bet apribojimai šių kunigų tarnystei taikyti. Plačiau žr.: Povilas Januševičius, Visokių atsitikimų sąrašas: 1895–1898, parengė Vilma Žaltauskaitė, *Bibliotheca Archivi Lithuanici* 5, 2004, p. 87–88.

144 Vaižgantas, *Raštai*, t. 16, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, p. 355.

145 Juozas Tumas, „Lietuvių kultūros centrai. Mintaujoje“, *Lietuvos aidas*, 1928, Nr. 76.

(nors esą ketino skirti į Liolius)¹⁴⁶, 1898 m. – Kuliuose¹⁴⁷, o 1901 m. birželį skirtas filialistu (dvasininku su atskira bažnyčia ir beneficija, bet priklausomu nuo parapijos klebono) į Micaičius (Kuršėnų parapija). Išvykus iš Mintaujos vikaro Tumo tarnystės buvo itin susijusios su jo veikla už klebonijos sienų: nuo 1896 m. sulig *Tėvynės sargo* pirmojo numerio išleidimu dirbo organizuojant nelegalią katalikišką spaudą lietuvių kalba¹⁴⁸, patyrė pasaulietinės valdžios persekiojimą dėl jos¹⁴⁹, bažnytinė valdžia dėl skundų vėl nagrinėjo Tumo „bylą“ 1902 m.¹⁵⁰. Dera pastebėti, kad nelegalią periodiką Žemaičių (Telšių) Romos katalikų dvasininkai organizavo dar 9-ame XIX a. dešimtmetyje, jau tada plėtėsi dvasininkų socialinės ir kultūrinės veikos turinys. Tumas įsitraukė į šį procesą ir tapo vienu iš jo lyderių, taigi ir etnolingvistinio lietuvių nacionalizmo katalikiškos krypties lyderių.

Išvados

Vertinant Tumo dvasininko „karjeros“ pradžią pasakytina, kad jis nuo pirmųjų metų seminarijoje priklausė *kitokių* studentų subgrupei. Tumas buvo iš tų nedaugelio, kurie į seminariją stojo su gimnazijų, progimnazijų mokslo pažymėjimais, baigimo atestatais. Šią subgrupę iš kitų studentų išskyrė geresnis jų pasirengimas studijoms, atviresnė socialinė laikysena: projektuojamas ir įgyvendinamas aktyvus santykis su anuometine visuomene, aktyvi dvasininko laiky-

146 Tumas nurodo, kad parašė prašymą iškelti jį iš Mintaujos ir per savaitę buvęs paliktas „visai be vietos“ ir tik po keturių mėnesių paskirtas į Mosėdį, nors ketinta į Liolius. Vaižgantas, *Raštai*, t. 4, 1922, Kauna: „Švyturio“ bendrovės leidinys, p. 135. Archyviniai duomenys rodo, kad į Mintaują liepos 2 d. atvykęs naujasis vikaras Juozapas Bakučionis Tumą dar rado tenai ir raporte vyskupui minėjo, kad Tumas dar neatleistas iš tarnybos. Kunigo Juozapo Bakučionio raportas vyskupui, 1895 07 07, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 164, l. 201.

147 1898 05 21 vyskupo raštas Kauno gubernatoriui, 1898 08 03 Kauno gubernatoriaus raštas vyskupui, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 171, l. 78, 325.

148 Istoriografija apie šią Tumo veiklą plati, ją ir problemą analizavau: Vilma Žaltauskaitė, „Nelegali katalikiška periodika lietuvių kalba (XIX a. pab. – XX a. pr.)“, *Spauda ir leidyba lietuvių tautos istorijoje: vardai, idėjos, darbai, įvykiai*. Mokslo straipsnių rinkinys, sudarė Bronius Maskuliūnas, Šiauliai: Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka, 2019, p. 25–36.

149 Antanas Tyla, *op. cit.*, p. 27–45.

150 Aleksandras Merkelis, *op. cit.*, p. 124–132.

sena, kritiškas santykis su bažnytiniu autoritetu, o taip pat su valstybe, kurioje Ortodoksų Bažnyčia užėmė privilegijuotą poziciją.

Kunigo Tumo tarnystė vikaru Mintaujoje nebuvo ypatinga vertinant ją kitų naujai išventintų dvasininkų skyrimų kontekste. Bažnytinėje hierarchijoje vikaras buvo žemiausio statuso parapijos dvasininkas – klebono padėjėjas. Tik 1901 m. Tumas skiriamas filialistu. Klebono – atsakingo už parapiją – savarankiško dvasininko pareigas Tumas gavo tik 1911 m. Aktyvi socialinė ir politinė Tumo laikysena, kurią lėmė jo pozityvus santykis su lietuvių etnolingvistiniu nacionalizmu, leidžia nurodyti kunigo Tumo ypatingumą vietinės Bažnyčios struktūroje. Joje Bažnyčios hierarchai, dalis dvasininkų lietuvių etnolingvistinį nacionalizmą vertino neigiamai. Tačiau tai buvo tik viena iš priešasčių dvasininkų luomo asmenų tarpusavio santykių įtampoms formuotis. Jas taip pat lėmė skirtinga dvasininko tarnystės samprata, individualios asmens savybės.

Suvokiant Tumą kaip Žemaičių (Telšių) vyskupijos dvasininką turime matyti, kad ši vyskupija kaip vietinė Katalikų Bažnyčios struktūra XIX a. patyrė valstybės – Rusijos imperijos, kurioje Ortodoksų Bažnyčia buvo valstybinė – represijas, spaudimą ir siekė išsaugoti savo *status quo*, o tai reiškia, kad vietinė Bažnyčia buvo itin įtari priimdama socialines naujoves, naujus kultūrinius reiškinius. Kunigo Tumo negatyvios patirtys su hierarchiškai aukštesnio statuso dvasininkais atspindėjo gana tradicinę Bažnyčios reakciją į asmenybę, kuri ir po dvasininko formacijos proceso ugdytas teologines paklusnumo, nuolankumo dorybes, hierarchinius santykius dvasininkų luome vertino ne tik kaip potridentinėje tradicijoje ugdytas dvasininkas, bet ir kaip socialinės modernizacijos procesą/us patiriančios visuomenės narys. Tai, ką patyrė Tumas, patyrė ir kiti panašios socialinės laikysenos dvasininkai. Bet ne visų jų laikysena buvo tokia pastovi ir kūrybiška kaip Tumo.

Gauta 2020 03 26

Priimta 2020 04 21

Juozas Tumas' Ministry in the Diocese of Samogitia (Telšiai) in the Late 19th Century

Summary

The author of the article analyzes the ministry of the Roman Catholic priest Juozas Tumas in the Diocese of Samogitia (Telšiai) in the late 19th century and discusses his position in the hierarchy of the local Church at that time. The article covers the years that Tumas spent in the Samogitian (Telšiai) Seminary in Kaunas (1888–1893) and his first clerical appointment in Mintauja (Jelgava) (1894–1895). The policy of secular government towards the Roman Catholic clergy is also discussed in the article. The author uses several sources, such as documents of the Roman Catholic Church and secular government, as well as ego-documents. She clarifies certain historiographical details that have been prevalent in the research of Tumas's biography, and interprets new archival data. In the conclusions, the author of the article argues that from the very first year, Tumas belonged to a subgroup of students who constituted a minority in the seminary. The subgroup was characterized by higher education acquired in gymnasiums and progymnasiums. It also stood out for its social attitudes. Its members were active in the society and had been critical of the ecclesiastical authority and the state which favored the Orthodox Church. In the context of the appointments of other newly ordained priests, Tumas' work in Mintauja did not stand out.

Keywords: Juozas Tumas, ministry, Roman Catholic priest, Diocese of Samogitia (Telšiai).
